

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

Факультет фізичного виховання і спорту

Кафедра теорії і методики спорту

К В А Л І Ф І К А Ц І Й Н А Р О Б О Т А

на тему: **ФОРМУВАННЯ ПОКАЗНИКІВ СПІЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКИХ ФУТБОЛЬНИХ КОМАНД**

студента ступеня вищої освіти магістра
2 курсу групи МФКСЗ

заочної форми навчання

Галузі знань 01 Освіта / Педагогіка

Освітньої програми: Фізична культура і спорт

Спеціальності: 017 Фізична культура і спорт

Шарка Петра Петровича

Науковий керівник Войтенко С.М., доцент кафедри
теорії і методики спорту, кандидат наук з фізичного
виховання і спорту

Розширена шкала _____

Кількість балів _____ Оцінка: ECTS _____

Голова Екзаменаційної комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени Екзаменаційної комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

АНОТАЦІЯ

Шарко П.П. Формування показників спільної діяльності дитячо-юнацьких футбольних команд

Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти магістра спеціальності 017 Фізична культура і спорт. Галузі знань 01 Освіта / Педагогіка Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2024.

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню проблеми підвищення якісних показників спільної діяльності гравців дитячо-юнацьких футбольних команд.

Метою нашого дослідження є підвищення показників ефективності спільної діяльності дитячо-юнацьких футбольних команд засобами гри.

Розроблено програму «Формування спільних дій гравців дитячо-юнацьких футбольних команд під час ігрової діяльності», яка дозволяє тренеру або фахівцю в галузі психології спорту цілеспрямовано покращувати якісні показники спільної діяльності гравців для досягнення спільного результату. Реалізація програми здійснювалася шляхом впровадження відповідних блоків тренувальних занять. Про ефективність програми свідчать позитивні зміни в таких показниках, як групова самооцінка, групові ролі, групова ідентичність та групова організованість гравців експериментальної групи, яка застосовувала розроблену програму, на відміну від контрольної групи, що займалася за традиційною програмою.

Ключові слова: спільні дії, індивідуальна ефективність, групова суб'єктність, футбольна команда

ANNOTATION

Sharko P.P. Formation of indicators of joint activity of children's and youth football teams.

Qualification work for obtaining a degree of higher education Master's degree in specialty 017 Physical culture and sports. Fields of knowledge 01 Education / Pedagogy Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhaylo Kotsyubynskyi. Vinnytsia, 2024.

The qualification work is devoted to the study of the problem of increasing the quality indicators of the joint activity of players of children's and youth football teams.

The purpose of our research is to increase the effectiveness of the joint activities of children's and youth football teams by means of the game.

The program "Formation of joint actions of players of children's and youth football teams during game activity" has been developed, which allows a coach or a specialist in the field of sports psychology to purposefully improve the quality indicators of joint activity of players to achieve a joint result. The implementation of the program was carried out through the implementation of appropriate blocks of training sessions. The effectiveness of the program is evidenced by positive changes in such indicators as group self-esteem, group roles, group identity, and group organization of the players of the experimental group that used the developed program, in contrast to the control group that followed the traditional program.

Key words: joint actions, individual effectiveness, group subjectivity, football team

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	6
ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СПІЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СПОРТІ.....	11
1.1. Розвиток наукових уявлень про спільну діяльність в спортивних командах	11
1.2. Стосунки спортсмена та тренера як фактор успішності спільної спортивної діяльності.....	14
1.3. Спортивна ідентичність	20
1.4. Соціально-психологічні фактори футбольної діяльності.....	23
Висновки до розділу 1	30
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	33
2.1. Методи дослідження	33
2.1.1. Теоретичний аналіз та узагальнення даних наукової і методичної літератури та даних мережі Інтернет.....	33
2.1.2. Педагогічний експеримент.....	33
2.1.3. Формувальний експеримент.....	38
2.1.4. Методи математичної статистики	38
2.2. Організація дослідження	39
РОЗДІЛ 3. ЕФЕКТИВНІСТЬ СПІЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКИХ ФУТБОЛЬНИХ КОМАНДАХ.....	41
3.1. Порівняльна характеристика якісних показників спільної діяльності дитячо-юнацьких футбольних командах.....	41
3.2. Відмінності якісних показників спільної діяльності дитячо-юнацьких футбольних командах за різними амплуа.....	50
Висновки до розділу 3	59

РОЗДІЛ 4. ПРОГРАМА ПІДВИЩЕННЯ ЯКІСНИХ ПОКАЗНИКІВ СПІЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКИХ ФУТБОЛЬНИХ КОМАНД	60
4.1. Зміст та структура авторської програми формування спільних дій гравців дитячо-юнацьких футбольних команд в грі	60
4.2. Результати впровадження програми формування спільних дій гравців дитячо-юнацьких футбольних команд	66
Висновки до розділу 4	80
ВИСНОВКИ	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	86
ДОДАТКИ	98

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЕК – експериментальна група

КГ – контрольна група

КЗ ВО ДЮСШ з футболу Нива – Комунальний заклад Вінницької обласної дитячо-юнацької спортивної школи з футболу «Нива»

ДЮСШ з футболу «Темп» м. Вінниця - Дитячо-юнацька спортивна школа з футболу «Темп» місто Вінниця

ДЮСШ з футболу «Авангард» м. Калинівка - Дитячо-юнацька спортивна школа з футболу «Авангард» місто Калинівка

ВСТУП

Актуальність дослідження. Вивчення якісних характеристик спільної діяльності гравців дитячо-юнацьких футбольних команд традиційне в переліку найактуальніших проблем спортивної науки та практики (В.Н.Платонов, 2004; О.Р.Гринь, 2015; С.М.Войтенко, Н.А.Олійник, 2020; В.М. Костюкевич, 2022).

Зокрема, належна організація чинників взаємодії футболістів дитячо-юнацьких футбольних команд (взаєморозуміння, зіграність, командна довіра та ідентичність, спільність мети та мотивів) здебільшого є визначальними факторами для досягнення поставлених завдань. Як стверджують науковці (К.Л. Купер, Ф.Дж. Дэйв, М.П., О'Драйсколл, 2007; Т.В. Вознюк, 2018; Н.Ю.Волянук, Г.В.Ложкін, А.Б.Колосов, 2020) ефективність регулятивних дій тренера часто має вирішальне значення для досягнення високого спортивного результату. Отже, постає проблема розроблення психолого-педагогічних засобів, спрямованих на розвиток спільної діяльності дитячо-юнацьких футбольних команд. із урахуванням взаємодії гравців.

Місце спільної діяльності та факторів, що зумовлюють її ефективність у спорті, визначається завдяки вивченню широкого спектру феноменів. Серед найбільш досліджених є психологічна сумісність, групова ефективність спортивної команди, мотивація групової діяльності, командна згуртованість, спілкування та взаємодія в системах «спортсмен-спортсмен» і «спортсмен-тренер», лідерство в спорті, конфліктність у спортивному колективі, колективна суб'єктність спільної діяльності, надійність групової діяльності та індивідуалізація підготовки команди (А. Bandury, 1986; С. D. Lirgg, D.L.Feltz, М. А. Chase, 2000; А.V.Carron, 2002; С.М.Войтенко, 2018 та ін.).

Водночас, попри важливі наукові досягнення у зазначеній проблематиці, недостатньо розробленими залишаються методичні аспекти діагностики, розвитку та контролю ефективності спільних змагальних і тренувальних дій гравців дитячо-юнацьких футбольних команд.

Мета дослідження: підвищення показників ефективності спільної діяльності дитячо-юнацьких футбольних команд засобами гри.

Завдання дослідження:

1. Вивчити сучасні наукові і методичні підходи спільної спортивної діяльності.
2. Визначити відмінності якісних показників спільної діяльності дитячо-юнацьких футбольних команд та гравців різних амплуа.
3. Розробити програму формування спільних дій гравців дитячо-юнацьких футбольних команд під час ігрової діяльності.
4. Експериментально обґрунтувати ефективність розробленої програми формування спільних дій гравців дитячо-юнацьких футбольних команд під час ігрової діяльності.

Об'єкт дослідження – спільна діяльність дитячо-юнацьких футбольних команд.

Предмет дослідження – ефективність спільної діяльності дитячо-юнацьких футбольних команд.

Методи дослідження:

Теоретичний аналіз та узагальнення даних наукової і методичної літератури та даних мережі Інтернет за проблематикою дослідження, для визначення сутності спільної діяльності дитячо-юнацьких футбольних команд; синтез, порівняння й узагальнення даних для зіставлення різних поглядів учених на питання спільних дій гравців дитячо-юнацьких футбольних команд. Педагогічний експеримент (констатувальний та формувальний етапи): анкетування, психодіагностичне тестування за допомогою методик для оцінки якісних показників спільної діяльності дитячо-юнацьких футбольних команд та перевірки ефективності розробленої програми формування спільних дій гравців дитячо-юнацьких футбольних команд під час ігрової діяльності. Методи математичної статистики: середніх величин; ранжування результатів; непараметричний дисперсійний аналіз Крускала – Уолліса (Kruskal-Wallis ANOVA by ranks H-test); кореляційний

аналіз Спірмена (r_s , Spearman rank); оцінка зсуву показників Т - критерію Вілкоксона (Wilcoxon matched pair T-test); оцінка відмінності між двома групами U-критерію Манна – Уїтні (Mann-Whitney U-test) та графічне представлення результатів дослідження (розрахунки проводили з використанням персонального комп'ютера, зокрема програм «Excel», STATISTICA 10 в операційній системі «Windows Vista»).

Наукова новизна одержаних результатів:

- *уперше* отримано наукові дані про відмінності якісних показників спільної діяльності дитячо-юнацьких футбольних команд та гравців різних амплуа;

- *уперше* обґрунтовано ефективність розробленої програми формування спільних дій гравців дитячо-юнацьких футбольних команд під час ігрової діяльності;

- *набули подальшого розвитку* методи оцінювання якісних показників спільної діяльності дитячо-юнацьких футбольних команд як засобу їх діагностики та контролю.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні та впровадженні у процес програми «Формування спільних дій гравців дитячо-юнацьких футбольних команд під час ігрової діяльності» яка дозволяє тренеру або фахівцю в галузі психології спорту цілеспрямовано покращувати якісні показники спільної діяльності гравців дитячо-юнацьких футбольних команд на їх спільний результат. Результати дослідження можуть бути підставою для розробки методичних рекомендацій, спеціальних курсів зі спортивної психології, а також для розробки програм підвищення кваліфікації та в системі професійної підготовки тренерів з ігрових видів спорту.

Апробація результатів дослідження на XVI Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції. Фізична культура, спорт та фізична реабілітація в сучасному суспільстві: збірник наукових праць. Вінниця: ТОВ «Твори» 2024.

Структура і обсяг роботи. Кваліфікаційна робота викладена на 85 сторінках основного тексту, складається із вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Ілюстрований матеріал містить 20 таблиць, 4 малюнки і 5 додатків. Використано 112 джерел, з них 30 іноземною мовою.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СПІЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СПОРТІ

1.1. Розвиток наукових уявлень про спільну діяльність в спортивних командах

Проблема спільної діяльності не є новою як для вітчизняних, так і для зарубіжних психолого-педагогічних теорій. Аналізуючи різні теоретичні підходи до її вивчення, можна помітити, що не існує цілісної теорії спільної діяльності. Так, (А.І. Донцов, Є.М. Дубовська та І.М. Уланівська, 2012) стверджують, що існує мозаїчна картина, в якій окремі дослідження спільної діяльності, замість того щоб поглиблювати, розвивати і доповнювати один одного, здебільшого співіснують незалежно, не маючи практично точок перетину. Це призводить до того, що багато важливих параметрів, які забезпечують ефективність спільної роботи і супроводжують цей процес, або не враховуються, або недооцінюються [38].

Л.С. Виготський (2006) писав, що спільна діяльність є здатністю жити й працювати узгоджено [20]. Він підкреслював важливість спільної діяльності для розвитку психіки людини, показуючи, що внутрішні психічні процеси є перетвореними формами зовнішньої колективної діяльності людей і результатом їх співпраці.

Спільну діяльність (А.Л.Журавльов, 2010; С.М.Войтенко, 2015; 2018; 2022) розглядають як організовану систему активності людей, які цілеспрямовано взаємодіють для створення об'єктів матеріальної та духовної культури. Така діяльність неможлива без контактів між людьми та обміну інформацією, думками, оцінками, почуттями, а також без наявності спільної мети і передбачення результату, що відповідає спільним інтересам і сприяє задоволенню потреб кожного з учасників взаємодії. Ефективність взаємодії визначається внеском кожного в кінцевий результат. Однак, не в кожній діаді або групі це відбувається однаково успішно.

Передусім спільна діяльність вивчалася стосовно первинних груп і колективів. Однак останнім часом, поряд із традиційними дослідженнями спільної діяльності, в сучасній науці з'явився більш загальний соціально-психологічний феномен «спільності» А.Л. Журавльов, (2005). Цей феномен характеризує міжособистісну взаємодію, малі групи, внутрішньогрупову та міжгрупову взаємодію [24, 31].

Феномен «спільності» виникає як результат встановлення взаємозв'язків і взаємозалежностей між членами соціальних груп. Ці зв'язки та залежності можуть бути найрізноманітніших видів, що виникають на різних підставах або критеріях. Різний стан (якість) феномена спільності відповідає різним формам спільної активності людей (спортивних команд).

У зарубіжній психології тривалий час домінував об'єктивістський підхід до вивчення спільної діяльності, який базувався на інструментальній взаємопов'язаності індивідів і спільних цілях їх діяльності. Проте поступово формується суб'єктивістський підхід, згідно з яким важливою умовою виникнення спільної діяльності є відчуття індивідами своєї приналежності до групи (спортивної діяльності), значущості цієї групи для них, її оцінка, а також довіра до групи та один до одного [35].

У експериментально-психологічних дослідженнях спільної діяльності було виявлено, що її продуктивність залежить від системи взаємовпливових факторів, які сприяють перетворенню групи індивідів на ефективного суб'єкта спільної діяльності. Виділено об'єктивні, зовнішні чинники, що впливають на процес спільної роботи: розмір групи, фізичне середовище, наявність «загальної задачі», характер завдання та тимчасово-просторова присутність. Також розглядалися внутрішні, суб'єктивні, так звані психосоціальні чинники, серед яких особливу увагу приділено соціально-психологічним характеристикам групи, міжособистісним відносинам та їх характеру (А.В.Петровський, 1996; Г.М. Андреева, Є.С. Кузьмін, Я.Л.Коломінський, 2000) [41, 77].

Ефективність спільної діяльності, крім інших об'єктивних і суб'єктивних факторів, визначається індивідуально-психологічними особливостями учасників. Як зазначає К.А. Абульханова-Славська (1991) «У особи як учасника спільної діяльності мають формуватися особливі, індивідуальні якості, від яких залежить узгодженість дій людей». Це викликає питання про те, які саме індивідуальні особливості людини можуть забезпечувати ефективність спільної діяльності. Незважаючи на численні дослідження спільної діяльності та факторів, що впливають на її успішність, роль регуляторного досвіду в її організації залишається недослідженою.

Багато досліджень присвячено вивченню впливу усвідомленої саморегуляції та її функціональних ланок, а також конкретних регуляторних умінь на успішність виконання індивідуальних завдань у різних сферах діяльності (М.В. Воробйова, 1994; Н.В. Астахова, 2007; А.М. Осницький, 2001). У роботах А.К. Осницького (1996) підкреслюється, що регуляторний досвід особистості дозволяє формувати необхідні контури усвідомленої саморегуляції діяльності, що допомагає ініціювати, організовувати та контролювати діяльність при вирішенні навчальних і робочих завдань [85].

Учасники спільної діяльності спортивної команди (або члени колективу, що виконує спільну діяльність) мають взаємодіяти не просто, а предметно-спрямовано, орієнтуючись на предмет спільної роботи.

А.Л. Журавльов (2000) розвиває цей підхід і виділяє такі важливі характеристики колективного суб'єкта, які водночас є властивостями спільної діяльності:

1. Цілеспрямованість колективного суб'єкта діяльності, яка базується на прагненні досягнення значущої мети. Цілеспрямованість колективного суб'єкта має вирішальний вплив на спільну діяльність, підпорядковуючи її собі. З погляду А.Л. Журавльова, вона характеризується груповими інтересами, змістом цілей, які ставить собі група, колективними соціальними установками, переконаннями та ідеалами. Цілеспрямованість, на думку

автора, відображає важливі тенденції у спільній діяльності колективу (спортивної команди).

2. Вмотивованість – ще одна важлива властивість колективного суб'єкта, яка полягає в активному, зацікавленому ставленні до спільної діяльності. Вона характеризує такий стан мотиваційної сфери учасників спільної діяльності, коли є відчуття потреби діяти разом, усвідомлення необхідності та важливості спільної діяльності, а також емоційне захоплення цим процесом. На думку А.Л. Журавльова, основою вмотивованості колективного суб'єкта є інтеграція індивідуальних мотивів, їх перетин та поєднання. Вона проявляється в активності та зацікавленості членів колективу (спортивної команди) у спільній діяльності.

3. Цілісність колективного суб'єкта діяльності, яка розглядається як внутрішня єдність його складових елементів. Ця властивість характеризує ступінь взаємопов'язаності та взаємозалежності членів колективу [64, 66].

В наш час зарубіжні спортивні психологи все частіше висловлюють необхідність розвинення комплексного підходу до вивчення спільної діяльності спортивних команд та створення цілісного опису цього процесу як на рівні малих груп, так і на рівні між-організаційних взаємозв'язків. Однією зі спроб розроблення нового підходу є концепція спільної діяльності малих груп, яку запропонували Дж. МакГрейтом, Х. Ерроу і Дж. Бердал. Вони стверджують, що спільна робота має на меті вирішення трьох основних завдань: досягнення загально-групових цілей, задоволення потреб окремих учасників та підтримка цілісності групи (спортивної команди) [109, 111].

1.2. Стосунки спортсмена та тренера як фактор успішності спільної спортивної діяльності

На етапі розвитку спортивної психології однією з актуальних проблем є вивчення чинників, що впливають на успішність спортивної діяльності. Роботи В.Д.Шадрікова, Х.Хекхаузена (Heckhausen) та ін. досліджують успішність у різних видах діяльності. Зазвичай феномен успішності

розглядається в контексті адаптації особистості у процесі індивідуальної та спільної діяльності. У характеристиці успішності діяльності поняття «успіх» та «успішність» різняться. «Успіх» вважається особистісно значущим досягненням і характеризується наявністю ефективних способів діяльності в процесі досягнення мети. «Успішність» визначається як соціально оцінене досягнення.

Найчастіше дослідники зосереджують увагу на індивідуально-психологічних факторах успішності в спортивній діяльності. Так, В.Д.Шадріков (1980) виділяє особистісну значимість діяльності та ставлення до неї з боку спортсмена, а також успішність, що визначається якістю цієї діяльності (результатом, який спортсмен показує на змаганнях) [79].

Дослідження (В.А. Бодрова, Є.П. Ільїна, Т.В. Корнілової, 2008) та інших авторів показують, що суб'єкт діяльності може бути описаний як сукупність таких особистісних характеристик, як мотиви, установки, способи поведінки та реагування, характерологічні особливості, які визначають індивідуально-психологічні прояви у діяльності [35].

А.В. Родіонов (1987) виокремив вісім основних критеріїв успішності особистості: ефективність прийняття рішень, повна віддача власних сил для реалізації цілей, власна особистісна позиція, відповідальність за свої вчинки, вміння публічно висловлювати відмінну від більшості думку, чесність перед собою, наявність глибоких емоційних переживань, побудова та підтримка тривалих контактів з іншими людьми [35, 65].

Спільна діяльність у спортивних командах відрізняється орієнтацією на досягнення граничного рівня та високими емоційними навантаженнями, що пов'язані з особистісною важливістю результатів, конкурентністю та публічністю виступів під час змагань. Тому дослідження успішності у спортивних командах зосереджені на психічній регуляції спільній діяльності спортсменів. Серед них основні аспекти такі:

1. Цілепокладання (Стамбулова, 1999) його можливі варіанти аналізуються за параметрами сили стимулюючого впливу та рівня діяльності,

пов'язаної з характером цілей емоційної напруженості та спрямованої на їх досягнення;

2. Аналіз значимих умов діяльності (Волкова, 2002), вивчення суб'єктивної картини спільної спортивної діяльності, що складається у спортсменів та тренерів;

3. Контроль та оцінка результатів діяльності (Стамбулова, 1999) [9].

Під час аналізу внутрішнього плану дій спортсмена як складника психічної регуляції спільної діяльності дослідники звертають увагу на наступні аспекти: деталізація плану, узгодженість поточних і етапних цілей, послідовність виконання плану, врахування всіх умов реалізації, гнучкість планування та вчасне адаптування до змін ситуації [31, 35]. Розвинена здатність до планування, разом з іншими компонентами психічного регулювання спільної спортивної діяльності, за дослідженнями висококваліфікованих спортсменів, забезпечує їм досягнення вражаючих спортивних результатів (Стамбулова, 1999). Серед найбільш вивчених аспектів планування спортсменом своєї діяльності слід відзначити контрольно-оцінний компонент. Дослідники розрізняють два напрями його дослідження: 1) аналіз самоконтролю рухових дій, взаємозв'язку з внутрішнім планом дій, чинників надійності самоконтролю в екстремальних умовах та шляхів його підвищення; 2) вивчення каузальної атрибуції результатів діяльності [8].

Якщо перший напрямок зумовлено високими вимогами до технічної майстерності спортсменів, то другий відображає значущість для них реалістичного та конструктивного ставлення до успіхів та невдач.

З одного боку, існує взаємозв'язок успішності діяльності з особистісними особливостями суб'єкта діяльності. З іншого боку, ефективність будь-якого виду діяльності характеризується реалізацією цілей суб'єктів діяльності та має соціально значимий аспект [19].

Як показують результати аналізу наукової літератури, успішність спільної спортивної діяльності не тільки залежить від індивідуально-

психологічних особливостей її учасників, а й значною мірою визначається характером взаємин спортсмена та тренера, а також їх соціально-психологічними особистісними характеристиками.

Спортивна діяльність є спільною діяльністю тренера та спортсмена. У рамках теоретичного підходу до аналізу спільної діяльності, поданого в роботах Г.М. Андрєєвої, (2002) кооперація є одночасно вирішальною умовою здійснення спільної діяльності та її головною відмінністю. У цьому сама кооперація сприймається як свого роду злиття індивідуальних діяльностей у громадську і у ролі найважливіших її ознак виділяються предметність і спільність [6].

У роботах, що визначають структуру спільної діяльності спортивних команд та форми взаємодії її учасників (Волянчук, Ложкін, & Колосов, 2020; С.М. Войтенко, 2023), акцентується увага на якості взаємодії у процесі спільного вирішення завдань, визначаються такі особливості, як виразність взаємодії та її змістовність, характер «вербальної взаємодії» [19]. У ряді досліджень зазначається, що на ефективність спільної діяльності спортивних команд та на особливості «комунікативної взаємодії» впливають умови протікання та характеристики взаємодії, чіткість та гнучкість розподілу ролей та ін.

У низці досліджень (А.В. Родіонов, Ю.Л. Ханін 1987; Е.Р. Біспен, Л.П.Матвєєв, 1999 та ін.) робиться акцент на тому, що на успішність і результат діяльності спортсмена безпосередній вплив надають його взаємини з тренером [4]. Аналіз літературних джерел (Дж. Кретті (Kretti, 1978; Ю.Л.Ханін, 1980; А.В. Родіонов, 1987; Л.П. Матвєєв, 1999 Є.П. Ільїн 2008 та ін.) дозволяє виділити критерії взаємодії спортсмена з тренером, що впливають на успішність їх спільної діяльності [35, 93, 99]:

1. Характер взаємодії.
2. Стиль керівництва тренера.
3. Емоційний фон взаємовідносин.

Ставлення спортсменів до тренера грає роль у зростанні спортивних результатів, оскільки впливає ставлення спортсменів до тренувального процесу.

У дослідженні Ю.А. Коломейцева, (1980) зафіксовано позитивний зв'язок між ставленням до тренера та такими якостями, як дисциплінованість, наполегливість, добросовісність, старанність [31]. Зазначено, що висококваліфіковані спортсмени вважають найбільш значущими комунікативні якості тренера, у яких виражається ставлення тренера до спортсмена (доброта, чуйність, справедливість, тактовність, товарицькість). Проте учасники збірних команд країни у своїй оцінці тренера орієнтуються, насамперед, на його професійно-ділову підготовку (високий рівень компетентності у питаннях методики тренування та тактичної підготовки, творче ставлення до роботи, уміння налаштувати спортсмена на боротьбу та підтримувати дисципліну на зборах, вимогливість).

Стиль керівництва в багато чому визначає бажання спортсмена встановити спілкування з тренером. Якщо тренер є прикладом для спортсмена, є авторитетом, приваблює своїми людськими якостями, то спортсмен більше прагне до всебічного спілкування з ним, що є показником сприятливих взаємин між тренером та спортсменом. Важливим є ставлення тренера до спортсмена. Досліджено, що якщо тренер помічає негативне ставлення до себе, низьку оцінку своїх професійних та особистісних якостей з боку спортсменів, він, як правило, відповідає негативно та надмірно суворо до своїх учнів [51].

Імовірно, спортсмени високо цінують професійні та особисті якості тренера, коли він створює сприятливі умови для задоволення їх змагальних амбіцій. Тренер, який сприяє задоволенню потреб спортсменів, починає користуватися авторитетом та особливим розташуванням у своїх гравців.

Дослідники підкреслюють, що для досягнення високого рівня взаємодії між тренером та спортсменом потрібна реалізація суб'єктно-суб'єктних

відносин. У роботах (Ложкін, & Колосов, 2020) визначено умови для таких відносин:

- забезпечення права кожного учасника спільної діяльності на власне рішення;
- створення та підтримка атмосфери творчості учасниками взаємодії;
- стимулювання індивідуального стилю творчої діяльності та самовираження кожного з учасників;
- постійний розвиток творчих можливостей педагога та його педагогічної майстерності.

Встановлено, що в тому випадку, коли спортсмен займає суб'єктну позицію в ході спільної навчально-тренувальної діяльності, у нього розвивається здатність використовувати освоєні способи дій у умовах, що змінюються, самостійно оцінювати результат діяльності, ставити цілі в ході підготовки. У цьому формуються такі особисті якості, як самостійність, відповідальність, організованість, ініціатива [1].

Аналіз спортивної діяльності як системи нормативно схвалених поведінкових актів і вчинків дозволяє нам краще зрозуміти роль спортсмена і розглядати її як функцію, що визначається очікуваннями тренера та групи. Ухвалення групових ролей є складним психологічним процесом, яким можна керувати за умови розуміння його закономірностей. Особистість, що діє в специфічних умовах діяльності, має індивідуальні здібності та розглядається як сукупність соціальних ролей, які вона виконує [15, 52]. Узгодженість уявлень спортсмена та тренера про їхнє ставлення один до одного, поділ та взаємна згода з функціями та груповими ролями у процесі здійснення спільної діяльності є умовами підвищення якості тренувальної діяльності.

Так, під час вивчення рольових позицій у спільній діяльності було встановлено наступне:

- Чітка диференціація ролей сприяє підвищенню ефективності під час спільного вирішення завдань.

- Форми організації спільної діяльності пов'язані з конкретними способами розподілу ролей та обов'язків.

- Ефективність рольової диференціації у спільній діяльності залежить від узгодженості у виділенні ролей та гнучкості перебудови у процесі досягнення мети [86].

Отже, спортивна діяльність об'єднує широкий спектр людських відносин, що впливають на неї. Характер взаємодії між тренером та спортсменом визначає успішність останнього. Важливими аспектами спортивної діяльності є особисте сприйняття цієї діяльності та відношення до неї з боку спортсмена, а також його успішність, яка вимірюється якістю спільної діяльності, що може порівнюватися з її продуктивністю [19]. Проведений теоретичний аналіз існуючих підходів до підвищення успішності у спорті дозволяє виділити основні соціально-психологічні фактори, що впливають на успішність спільної спортивної діяльності: стиль керівництва тренера, характер міжособистісних відносин та рольові очікування у системі «спортсмен – тренер».

1.3. Спортивна ідентичність

Особливу значущість навіть для спортсменів-початківців мають мотивація афіліації та спортивна ідентичність – прагнення бути в суспільстві (дорослих, однолітків), створення дружніх, довірчих та емоційно значущих відносин. Включення у спільну спортивну діяльність актуалізує мотивацію досягнення, що сприяє придушенню у дитини афіліативних тенденцій.

Поряд із цим можливе різне співвідношення мотивів досягнення та афіліації. Наприклад, підвищена значимість спілкування та взаємодії з однолітками, а також почуття важливості приналежності до певної групи, впливають на ставлення спортсмена до суперництва: бажання зберегти дружбу може перевершувати прагнення перемоги, що пригнічує мотивацію вигравати змагання, необхідну спортивній команді. При цьому може спостерігатися і протилежний ефект: коли реалізація мотиву досягнення

фруструє мотив афіліації, викликаючи у спортсменів психологічні травми, якщо вони готові «йти по головах» заради золотої медалі.

Спортивна сфера – це можливість для самореалізації та самовдосконалення (Дубова, 2020). Довгий час дослідники зосереджувалися на особистісних та психофізіологічних аспектах спортсменів. Однак за останнє десятиліття увага змістилася на вивчення соціально-психологічного аспекту, зокрема феномену «спортивна ідентичність», вперше введенного в термінологію психології спорту Б.В. Брюером (Brewer et al., 1993). Як і в будь-якій іншій ідентичності, у спортивній виділяють три компоненти:

- соціальний (віднесення себе до групи «спортсмени»);
- когнітивний (прийняття рішень і розмірковування з позиції «спортсмена»);
- афективний (позитивне ставлення до цього виду ідентичності та до себе як спортсмена).

Спортивна ідентичність є предиктором самоєфективності не тільки для самих спортсменів, але й для людей, побічно залучених у спортивну діяльність (у випадку дітей-спортсменів – це батьки та дідусі з бабусями). Вона сприяє стабільному залученню до фізичної активності, збереженню мотивації продовження занять спортом (цей аспект є особливо актуальним для дітей на початковому етапі підготовки та для тих, хто переходить на професійний рівень), високій академічній та спортивній результативності, а також зниженню рівня тривожності, особливо перед змаганнями.

Система спорту націлена на швидке формування у дітей спортивної ідентичності (Кушнірук, 2021; Войтенко, 2022).. Це досягається через участь на початковому етапі в «безпрограшних» змаганнях, купівлю інвентарю, активно рекламованого різними виробниками спорттоварів та відомими спортсменами. Все це необхідно для утримання дитини та її батьків у спортивній сфері, для формування широкого спектра інтересів та прогнозування майбутнього, пов'язаного зі спортом. Однак варто зазначити, що надмірні прагнення до великих досягнень можуть призвести до зниження

контролю над власними діями, збільшуючи ймовірність отримання травм та вигоряння (аж до повної відмови від спортивної діяльності) [23, 30].

У спортсменів під час занять формується власна система смислів та спонукань. Вона нерозривно пов'язана з уявленнями про себе в теперішньому та майбутньому (людина аналізує свій досвід, свої досягнення та конструює образ «Я»). Саме смислоутворення (розглядається в контексті динамічної складової спортивної ідентичності) дозволяє наповнювати сенсом та формувати нові утворення у вигляді властивостей особистості та узагальнень – переосмислення себе, своїх ролей та установок, свого образу «Я» в майбутньому. Наприклад, спортсмен, який досяг вищого рівня (отримав звання майстра спорту, увійшов до складу збірної області чи країни, став чемпіоном країни тощо), починає усвідомлювати себе як зразок для наслідування [60].

Варто також згадати про одну цікаву закономірність, виявлену Р.С.Волковим щодо впливу ідентичності на успішність спортивних здобутків. У дівчат показники особистісної ідентичності сприяють підвищенню результативності у спорті, тоді як групова ідентичність має руйнівний характер і негативно впливає на успішність спортивної діяльності. У чоловіків спостерігається зворотна закономірність. У зв'язку з цим процес формування ідентичності (особистісної та спортивної) в командних видах спорту можна розглядати як конструкт ефективності спортивної діяльності та збереження мотивації до занять спортом у тривалій перспективі [8, 22].

Таким чином:

1. На ранніх етапах спортивної кар'єри у дитини виникає ідентифікація з новою роллю спортсмена (в яку опосередковано включається і вся сімейна система), що посилюється після першого досвіду участі у змаганнях.
2. Залучення батьків до спортивної діяльності дитини має бути збалансованим: надання дитині незалежності має поєднуватися з прийняттям нею відповідальності за свої дії [61].

3. Початок спортивної діяльності сприяє зародженню нового вектора у розвитку особистості, розвитку образу «Я» та образу «Я у майбутньому». Коли особистісний сенс спорту для дитини високий (спорт сприймається як мета і сенс життя), виникає не просто позитивний емоційний відгук на фізичну активність, а прихильність до спорту. У такому випадку велика ймовірність, що спорт у майбутньому стане професією і створюється мотивація займатися спортом тривалий час (Дубова, 2020) [35].

Зауважимо, що спортсмени будь-якого рівня (професійного, аматорського, початкового) включаються до нового співтовариства «спортсмени» і функціонують у ньому, дотримуючись необхідних правил. Адекватний рівень такої включеності сприятиме підтримці мотивації до занять спортом, а також підвищенню самоефективності як самого спортсмена, так і інших людей, які безпосередньо чи опосередковано пов'язані з його спортивною діяльністю (Кушнірук, 2021). У зв'язку з цим тренери, які працюють з дітьми, повинні приділяти увагу не тільки самим дітям-спортсменам, а й сприяти активному включенню їхніх батьків, створюючи для них додаткові спільноти (в організаційному плані, для спілкування, для екстреного зв'язку тощо).

Тотожність «Я» деякому загальноприйнятому еталону, нормі, правилу, моделі, образу або самому собі є ідентичністю, що синтезує в єдине ціле психологічні типи, очікування та установки, різні поведінкові схеми, модуси та смисли життя (Тхагапсої, 2011). Ідентичність розглядається як знання, уявлення та переживання, що задають основу самототожності. На їх основі людина може сказати: «Це я зараз», «Це я в майбутньому» та ін. [31, 35].

1.4. Соціально-психологічні фактори футбольної діяльності

Вирішення футбольних завдань, як в інтелектуальній, так і в суто фізичній сфері шляхом подолання опору гравців команди-суперника, неможливе без участі взаємовідносин, інтенсивних міжособистісних впливів та взаємодії футболістів один з одним. Вся футбольна діяльність протікає у

постійних внутрішньо- та міжгрупових взаємодіях, для яких властиві такі явища, як лідерство і конфлікти, що визначають структуру та динаміку стану гравців у процесі підготовки. Таким чином, керуючи динамікою взаємовідносин членів футбольного колективу, тренер може впливати на розвиток різних установок та опосередковано підвищувати рівень фізичної та психофізіологічної працездатності футболістів.

Особистість у специфічних умовах діяльності, зокрема у футболі, зазвичай сприймається як система. Система особистості може бути найкраще описана як сукупність її соціальних ролей. Відповідно до І.С. Кона (1967), поняття особистості означає цілісну людину в єдності її індивідуальних здібностей та виконуваних нею соціальних функцій (ролей). Соціальні функції виявляють її приналежність до певної соціальної групи. Особистість не обмежується однією роллю; об'єктивна структура особистості розкривається як сукупність, цілісність її ролей у суспільстві.

Соціальна психологія зосереджує свою увагу на тих закономірностях людської поведінки, які зумовлені фактом участі людей у різних групах. Саме група є функціональною одиницею під час розгляду проблем соціальної психології. Особливе місце серед можливих груп людей займає так звана мала група.

Сучасний футбол повною мірою може розглядатися як колективна за своїм характером діяльність. Навіть у тих випадках, коли йдеться про, здавалося б, суто індивідуальні аспекти гри, ми говоримо «футбольна команда», маючи на увазі колектив із різноманітністю відносин, що виникають у ньому між тренером та футболістами, між самими гравцями тощо. Ці відносини значною мірою впливають на особисті результати кожного члена команди. Ще більшою мірою колективний початок виступає у власне групових видах діяльності, таких як більшість футбольних матчів.

Психологічний клімат футбольної команди - це загальний емоційний настрій, який поєднує настрої футболістів, їх душевні переживання та

хвилювання, а також стосунки один до одного та до поставленої мети. Основними складовими соціально-психологічного клімату в команді є:

1. Загальний настрій - підсумок усіх подій у команді, які відображаються у спільних почуттях членів колективу.
2. Загальна думка - найбільш типова думка більшості футболістів про події, як у команді, так і поза нею.
3. Традиції - усталені дії та відносини, дотримання яких стало потребою в колективі.
4. Взаємовідносини - суб'єктивні зв'язки та відносини, що існують між футболістами в групах.
5. Взаємодія - міжособистісні контакти футболістів у процесі тренувальної та змагальної діяльності, завдяки яким досягається взаємна зміна поведінки, установок, психічних станів та відносин [25].

Особливу роль у діяльності футбольної команди як колективу відіграють чинники успіху й неспіху у спільній діяльності. При аналізі успішно та не успішно виступаючих команд (малих груп) слід враховувати особливості діяльності, що здійснюється цими групами. Для команд характерні спільна спортивна діяльність та групова взаємодія.

У деяких видах спорту спортсмени діють незалежно один від одного при досягненні загальної групової мети (наприклад, учасники змагань з легкої атлетики, плавання, включаючи естафети). У таких командах спортсмени діють окремо, але їхні зусилля взаємопов'язані, як, наприклад, у членів команд в естафетах з плавання чи легкої атлетики. Спортсмени також можуть діяти паралельно, наприклад, учасники змагань зі стрільби з лука та кульової стрільби, які виступають одночасно чи окремо. Незалежно від цього, їхні індивідуальні показники входять до загальнокомандного успіху.

У футболі ж групова взаємодія є ключовою. Спортивна діяльність у футболі вимагає від гравців постійної взаємодії один з одним, активних дій своїх товаришів по команді та інтеграції цих дій. Це включає як взаємозамінні ролі, так і високоспеціалізовані функції членів команди.

Постійна взаємодія та комунікація на полі визначають загальний успіх команди, що підкреслює важливість колективної роботи та синергії в досягненні спортивних цілей.

У футбольній команді в процесі безпосередньої взаємодії утворюється певна система зв'язків та відносин, що визначаються характером та вимогами виконуваної діяльності. Сформована система зв'язків і відносин між гравцями передбачає суворий розподіл їх обов'язків як у функціональному, так і за статусною ознакою. Найбільш згуртовані команди характеризуються конвергуючим (тенденція до зближення) типом розвитку офіційної (стійкий спосіб організації системи внутрішніх зв'язків та відносин) та неофіційної (зв'язки та відносини міжособистісного характеру) структур з домінуючою роллю офіційної структури. Чим зрілішою і розвиненішою стає футбольна команда, тим більшу роль відіграє система офіційних відносин.

Кожен гравець займає в системі реально сформованих зв'язків і відносин певне місце - позицію, якій відповідає певна роль як соціально-типова система поведінки (сукупність дій), вироблена в даному суспільстві для виконання певної соціальної функції.

У футбольній команді проблема динаміки малої групи тісно пов'язана з процесом комплектування. Цей процес незмінно вимагає досконалих знань про рівень сумісності гравців та динаміку такої сумісності у процесі становлення команди як колективу. А.Д. Вознюк та А.Р. Гринь (1995) пропонують наступні критерії оцінки психологічно сумісних гравців у футбольній команді:

- Позитивні форми емоційних установок та взаємоприйнятні соціометричні вибори.
- Компенсуючі поєднання сенсомоторних, інтелектуальних та інших якостей гравців, що визначають успішність ігрових дій.
- Взаємокоректуючі поєднання індивідуально-характерологічних особливостей при домінуванні професійно-значимих особистісних властивостей та якостей у гравців, які виконують функції лідера [12, 31].

Проблема лідерства часто обговорюється як гравцями, так і тренерами. Іноді йдеться про виявлення лідера серед членів команди, інколи ж члени команди намагаються оцінити ефективність роботи самого тренера як лідера. Тренеру необхідно знати характеристики (параметри) лідерства з таких причин:

1. Часто буває корисно виявити потенційних лідерів серед членів футбольної команди - тих, хто здатен взяти на себе відповідальність за діяльність команди, спрямовувати енергію інших гравців у потрібне русло та стабілізувати ситуацію, якщо команда або її окремі члени потраплять в умови змагального стресу.

2. Це допомагає формувати необхідні лідерські якості в окремих гравців, коли у команді немає явного лідера. Тренер може попрацювати з ними індивідуально, якщо команда неохоче вибирає того чи іншого лідера.

Найважливішими виявилися результати дослідження, яке оцінювало відношення між гравцями та їх капітанами. Встановлено, що лідери, які фокусуються на завданнях, виявилися найефективнішими у сприятливих або вкрай несприятливих ситуаціях. У проміжних умовах найкраще діє демократичне лідерство. Зауважено, що жоден тип взаємин у команді не є універсальним. Лідери, що відносяться до всіх гравців з повагою та прагнуть до побудови добрих взаємин, можуть бути дуже ефективними. Вони надають членам команди психологічну підтримку, що допомагає у помірних стресових ситуаціях. Водночас, лідер, який орієнтується на групу, не робить різниці між гравцями. Він поважає кожного, навіть найменш вправного, і не звертає уваги на їхні недоліки у вирішенні завдань команди, за винятком випадків, коли це впливає на загальний результат.

Аналіз лідерства у спорті ускладнюється тим, що в команді можуть існувати різні можливості для лідерства, які можуть бути реалізовані або залишитися потенційними. Наприклад, якщо тренер як лідер є слабким, у команді може з'явитися відносно впливова особа, а група не відчуває дискомфорту, оскільки зазвичай члени команди потребують сильного лідера

у стресових ситуаціях. З іншого боку, іноді у команді працюють два тренери, кожен з яких має свою власну лідерську стратегію. Один із них може бути більш орієнтованим на завдання і менше чутливим до соціальних аспектів, тоді як інший може більше звертати увагу на взаємини в команді і бути більш відкритим до особистих проблем гравців.

Діяльність, спрямована на виконання поставлених завдань, змушує тренера та членів команди взаємодіяти, співпрацювати та встановлювати ділові (формальні) контакти, що є першою умовою для виникнення таких відносин.

Такі відносини не завжди розвиваються в очікуваному напрямку і не завжди мають позитивний характер. Конфлікти у футбольній команді виникають через те, що кожна з конфліктуючих сторін вважає себе правою.

У процесі підготовки футбольної команди конфлікти між гравцями, а також між ними та тренером є майже неминучим явищем. Ці конфлікти можна умовно поділити на дві групи: ділові та міжособистісні.

Діловий конфлікт виникає через об'єктивну суперечність між потрібними та застосовуваними підходами у системі підготовки команди. Він спрямований на удосконалення цієї системи. Типово для ділового конфлікту те, що сторони готові йти на компроміси для досягнення спільної мети команди. Такі конфлікти стимулюють діяльність колективу та не є загрозою.

Міжособистісний конфлікт має своїм корінням суб'єктивні чинники, такі як психологічна несумісність, нерациональна поведінка, відсутність відповідальності перед загальними завданнями у команді та інші.

Тренер, орієнтований на завдання, зазвичай не приділяє уваги конфліктам у команді чи змагальній атмосфері серед гравців. Він бачить це як нормальну ознаку, яка відображає активність та наполегливість гравців у виконанні завдань. З іншого боку, тренер, що віддає перевагу міжособистісним відносинам, реагує навіть на маленькі конфлікти в команді, розглядаючи їх як показник незадоволеності гравців з роботою менш здатних товаришів.

Конфлікти в діяльності часто мають змішану природу, виконуючи як негативну, так і позитивну роль.

У відносинах «спортсмен-тренер» конструктивна функція конфліктів грає важливу роль - тренери використовують конфліктні ситуації для поліпшення процесу спортивної підготовки.

Спортивний конфлікт може перетворитися на організаційний, який включає в себе не лише відкрите протистояння, але й різні розбіжності в поглядах та інші протиріччя. Його вирішення потребує мобілізації соціальних та психологічних ресурсів команди. Така ситуація в грі стає своєрідним тренінгом для комунікації, який «згладжує» короточасні кризові ситуації і перетворює спілкування на необхідну складову способу життя. Постійна потреба у такому спілкуванні стає важливою як для соціальних суб'єктів, так і для їхнього розвитку [24].

Періодична поява конфліктів у команді 1 неминуче явище, оскільки вони є одним із відображень процесу її розвитку. Проте тривалі міжособистісні конфлікти несуть негативні наслідки, порушуючи співпрацю між гравцями та спрямовуючи їх на особисті проблеми, а не на загальні цілі. Такі конфлікти погіршують атмосферу в команді та свідчать про її соціальний статус. Зазвичай вони виникають серед тих спортсменів, чий амбіції перевищують їхні можливості, серед осіб з обмеженим кругозором та недостатньою відповідальністю, але з переоціненою самооцінкою.

Будь-яка футбольна команда може розглядатися як штучно створена система, призначена для вирішення певних завдань: навчання футболістів-початківців, базової підготовки, досягнення високих спортивних результатів, досягнення певного результату на конкретних змаганнях і т.д. [39, 52].

Будь-яка футбольна команда як система, призначена для вирішення певних завдань, складається з двох підсистем - керуючої (тренер або тренери) і керованої як результуючої (спортсмени). У командах високого класу складність їхньої структури зростає, додаються підсистеми забезпечення, контролю та ін.

Усі команди, незалежно від виду спорту, можна поділити на спільно-взаємодіючі та спільно-індивідуальні системи. У спільно-взаємодіючих командах результат досягається завдяки взаємодії між її членами, що є вирішальним фактором успіху, особливо у спортивних іграх. Спільно-індивідуальні команди, наприклад, у легкій атлетиці, складаються з індивідуальних результатів, де взаємодія не є стільки важливою, окрім естафет [24, 66].

Керувати різними типами команд має свої особливості. Для спільно-взаємодіючих команд важлива підготовка до змагань, включаючи взаємодію між спортсменами. У спільно-індивідуальних командах акцент робиться на формуванні соціально-психологічної взаємодії. Важливо пам'ятати, що кожна спортивна команда - це в першу чергу соціальна група з формальною та неформальною структурами, що базуються на соціально-психологічних зв'язках між її членами.

Взаємозв'язок між формальною та неформальною структурами команди може різнитися в залежності від рівня підготовки. При підвищенні спортивно-технічної майстерності формальні зв'язки між футболістами набувають більшого значення. Це пояснюється тим, що зросла соціальна вага спортивного результату і відносини стають більш відокремленими від особистих поглядів. Цей процес призводить до посилення самостійності команди, яка стає більш замкненою, що робить вступ нових спортсменів до неї важким завданням. В такій футбольній команді будь-яка спроба зміни складу або доповнення стикається з опором від існуючих членів, який може бути явним або хованим.

Висновки до розділу 1

1. Сучасні зарубіжні спортивні психологи підкреслюють важливість розвитку комплексного підходу до вивчення спільної діяльності спортивних команд. Вони визнають, що для повного розуміння цього процесу необхідно аналізувати його на рівні малих груп та враховувати між-організаційні

взаємозв'язки. Концепція спільної діяльності малих груп, розроблена Дж. МакГрейтом, Х. Ерроу і Дж. Бердалом, визначає три основні завдання спільної роботи: досягнення загально-групових цілей, задоволення потреб окремих учасників та підтримка цілісності групи, що є вирішальними для успішної спортивної команди. Отже, висловлені спортивними психологами ідеї підкреслюють необхідність системного підходу до розуміння та управління спортивними командами, що сприятиме підвищенню їхнього успіху та досягненню спільних цілей.

2. Рольові очікування спортсменів у індивідуальній та командній спортивній діяльності відображають готовність їх до активності. Узгодженість уявлень про ролі взаємодії між тренером та спортсменом відображає ступінь взаєморозуміння під час спільної роботи. Для досягнення найбільш ефективної професійної взаємодії зі спортсменами тренер повинен обирати оптимальні форми керівництва, враховуючи рольові очікування спортсменів та узгоджувати їх зі своїми очікуваннями.

3. Спортивна сфера створює новий, унікальний контекст для соціального розвитку, який приваблює дітей та дозволяє їм насолоджуватися моментом і отримувати максимум від подій, що відбуваються, з урахуванням минулого досвіду та власних бажань і мрій про майбутнє. Вони задоволені своїм способом життя і конструюють уявлення про себе у майбутньому на основі цього. Ідентичність розглядається як знання, уявлення та переживання, що задають основу самототожності. На їх основі людина може сказати: «Це я зараз», «Це я в майбутньому» та ін.

4. Роль спортсмена у команді визначається різноманітними чинниками, такими як його спортивна функція, рівень досягнень, темперамент, соціальна спрямованість та зовнішній вигляд. В залежності від цих характеристик і взаємодії між спортсменами виділяють кілька соціально-психологічних типів: лідер, спортсмени з позитивними зв'язками, ті, хто мають позитивні стосунки з меншістю та ізольовані спортсмени.

Ефективність команди значною мірою залежить від рівня її групової сумісності, яка поділяється на фізіологічну і соціально-психологічну. Фізіологічна сумісність визначається рівнем спортивної підготовки, а соціально-психологічна - особистими якостями футболістів, такими як соціальна спрямованість та рівень культури. Психологічна сумісність між футболістами визначає психологічний клімат у команді і впливає на загальний успіх.

У спортивно-ігровій діяльності наявність порівняно великої кількості навіюваних і конформних спортсменів є чинником, що перешкоджає ефективній взаємодії членів команди у процесі спільної діяльності, проте у принципі наявність окремих осіб із такими властивостями нерідко дозволяє тренеру цілеспрямовано спрямовувати розвиток команди і стимулювати формування групового настрою.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Методи дослідження

Для реалізації мети та завдань кваліфікаційної роботи були використані наступні **методи дослідження**:

- теоретичний аналіз та узагальнення даних наукової і методичної літератури та даних мережі Інтернет;
- педагогічний експеримент (констатувальний та формувальний етапи);
- методи математичної статистики.

2.1.1. Теоретичний аналіз та узагальнення даних наукової і методичної літератури та даних мережі Інтернет. Метою даного аналізу є теоретичний аналіз та узагальнення даних наукової та методичної літератури за проблемою дослідження, аналіз наукових уявлень про спільну діяльність в спортивних командах; стосунки спортсмена та тренера як фактор успішності спільної спортивної діяльності; спортивна ідентичність; соціально-психологічні фактори футбольної діяльності.

2.1.2. Педагогічний експеримент (констатувальний та формувальний етапи). Проводився з метою отримання оцінки відмінностей якісних показників спільної діяльності дитячо-юнацьких футбольних команд та гравців різних амплуа та експериментально обґрунтувати ефективність розробленої програми формування спільних дій гравців дитячо-юнацьких футбольних команд під час ігрової діяльності.

Реалізація *констатувального* експерименту проводилася за допомогою анкетування, психодіагностичного тестування в ході якого досліджувалися якісні показники спільної діяльності дитячо-юнацьких футбольних команд:

1. Для визначення *групової самооцінки* дитячо-юнацьких футбольних команд застосовували анкету «Бланк для фіксування результатів даних

спортсмена» (Додаток А), а дані, зібрані під час анкетування, реєструвалися на спеціально розроблених аркушах.

2. Для визначення оцінки *групової організованості* дитячо-юнацьких футбольних команд використовувався тест «Зорово-аналогова шкала організованості групи» [23].

Сутність тесту полягає в наступному:

1. Відзначте на лінії, наскільки спрацьована ваша команда. Відмітка в крайньому лівому кінці буде означати, що ваша команда абсолютно не спрацьована, в крайньому правому кінці – що ваша команда спрацьована настільки, наскільки це можливо. Позначку робіть знаком «Х».

2. Відзначте на лінії, наскільки психологічно сумісною є ваша команда. Відмітка в крайньому лівому кінці буде означати, що ваша команда абсолютно несумісна, в крайньому правому кінці – що у вашій команді абсолютна сумісність. Позначку робіть знаком «Х».

3. Відзначте на лінії, наскільки успішно виконує ваша команда поставлене завдання. Відмітка в крайньому лівому кінці буде означати дуже низьку успішність, в крайньому правому кінці – дуже високу успішність. Позначку робіть знаком «Х» (Додаток Б).

Оцінка кожного показника вимірювалася лінійкою від (0 до 10 см) і отриманим даним відповідно присвоювалася кількість балів.

3. Для визначення оцінки *групових ролей* дитячо-юнацьких футбольних команд використовували опитувальник М. Белбіна «Belbin team roles assessment» [19, 86].

Тест складається з семи окремих блоків по вісім запитань чи тверджень, з якими спортсмен може погодитись або ні. На кожен блок дається 10 балів, привласнювати їх можна не більше ніж трьом або чотирьом твердженням в блоці. Причому одній пропозиції можна привласнити мінімум 2 бали. Якщо ви згодні з яким-небудь твердженням на 100 %, то можете віддати йому 10 балів. Переконайтеся, що сума балів за всі питання кожного

розділу дорівнює десяти і підсумок для всіх семи розділів дорівнює сімдесят (Додаток В).

Доводити до кінця. Як правило, успіх команди визначають за кінцевим результатом її роботи. При цьому багато людей майже патологічно не можуть довести розпочате ними до кінця. Вміння завершувати розпочате є досить рідкісною рисою. Ті, яким це вдається, володіють цим даром повною мірою. Вони завершують усе, що починають, і неохоче починають те, де є сумнів, чи вдасться завершити справу.

Порушник спокою завжди спонукає до дії, і якщо команда схильна до бездіяльності або самовдоволення, то присутність порушника спокою виведе її з цього стану. Вони змінюють «точку рівноваги» в команді, порушують спокій та роблять команду здатною вийти зі звичної колії.

Діючий. Основною рисою діючих, що відображає їх установки і характер, є дисциплінованість, а інші природні здібності чи інтелект – це майже завжди вторинне. Будучи дисциплінованими по своїй суті, вони впорядковано підходять до будь-якої роботи. Серед відмінних якостей також слід назвати: організованість, свідомість, відданість зобов'язанням, серйозне ставлення до будь-якої справи, надійність, практичність, терпимість до оточуючих і консервативність – у сенсі шанобливого ставлення до встановлених правил.

Колективіст. Представники цієї ролі чинять «змазуючі» впливи на команду: їх присутність поліпшує моральний клімат і підвищує ступінь співпраці між її членами. Нерідко команди змушені мати складних у спілкуванні людей, присутність яких загрожує виникненням конфліктів.

Мислитель. Основне призначення мислителя в команді – привнесення нових і оригінальних ідей. Як правило, мислителі діють поодиночі, сидячи у своєму кутку і обдумуючи різні варіанти. Їм властивий самозаглиблений, аналітичний підхід до вирішення проблем.

Оцінюючий. Представники цієї ролі яскраво не проявляють себе в команді до тих пір, поки не настає час прийняття важливих рішень. При

цьому члени команди, що пропонують ідеї (мислитель і дослідник ресурсів) рідко є тими людьми, які здатні оцінити вигоду від своїх ідей і їх наслідки. Тоді на передній план і виходить оцінюючий.

Голова. Основна запорука успіху голови – його особистісні якості. Перш за все, за своєю натурою він схильний довіряти людям і приймати їх такими, якими вони є, без прояву ревностів або підозрілості. На противагу цій якості він повинен уміти домінувати в групі і бути прихильником цілей і завдань команди, що підсилює і морально обґрунтовує його домінуючу позицію. Успішний голова повинен бути спокійним, урівноваженим і незворушним при виникненні суперечок і розбіжностей у команді. Його кредо – практичний реалізм.

Дослідник ресурсів – це ще один член команди, орієнтований на вироблення нових ідей. Однак спосіб генерації ідей дослідниками ресурсів і сам характер пропонованих ними ідей відмінні від ролі мислителів. Вони схильні не стільки самі пропонувати оригінальні ідеї, скільки «підбирати» фрагменти ідей оточуючих і розвивати їх. Дослідники ресурсів особливо вправні у вивченні ресурсів за межами команди.

4. Для дослідження *групової ідентичності* дитячо-юнацьких футбольних команд було використано методику «Модифікація шкали організаційної ідентифікації Дж. Чені» [21, 64].

Процедура дослідження. Учасникам пропонувалося заповнити анкету, що містить сформований у випадковому порядку список з 12 суджень, що відносяться до 4 компонентів: самокатегоризація, валентність ідентифікації, емоційна прив'язаність, спільність групових цілей і цінностей. Кожне із суджень необхідно оцінити за 7 – бальною шкалою Лайкерта: від 1 (повністю не згоден) до 7 (повністю згоден). Мірою вираженості кожного з компонентів є середнє арифметичне значення оцінок, присвоєних судженням, що належать до даного показника, при цьому високе значення свідчить про високу виразність компонента і навпаки. Оцінки суджень 2, 3, 8, 11, 12 необхідно перекодувати зі зворотної шкали в пряму. А також учасникам

дослідження пропонується «Графічна шкала оцінки організаційної ідентичності команди». Дана шкала становить набір з восьми пар кругів, по-різному розташованих один до одного, при цьому одне коло позначає самого спортсмена, а друге – команду. Спортсмени оцінюють ступінь перетину між ними і їх командою, обравши одну з восьми ситуацій співвідношення кругів (Додаток Г).

Обробка та аналіз результатів. Ключ до теста-опитувальника наведено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

**«Модифікація шкали організаційної ідентифікації Дж. Чені»
(адаптація А. В. Ловакова)**

Шкала	Номер пунктів теста
Самокатегоризація	5, 9, 12
Валентність ідентифікації	2, 8, 11
Емоційна прив'язаність	1, 4, 7
Спільність групових цілей і цінностей	3, 6, 10

Результатом *самокатегоризації*, заснованої на схожості, сприймаються характеристики і атрибути спортсменів і команди. Усвідомлення спортсменом своєї приналежності до команди та членства в ній.

Емоційна прив'язаність – значимість групового членства для індивіда, яка проявляється в переживанні ним почуття прихильності, приналежності до команди, емоційного залучення в її діяльність, переживанні успіхів і невдач команди як своїх власних, у сприйнятті критики в сторону команди як у свою сторону. Тут спортсмен може сказати, що він ідентифікує себе з командою.

Спільність групових цілей і цінностей. Ідентифікація з командою передбачає інтерналізацію спортсменом командних характеристик (перш за все, цілей і цінностей), вбудовування їх у свою власну систему цілей і цінностей «Я-концепція».

Валентність ідентифікації – психологічний зв'язок між спортсменом і командою, заснований на сприйнятті подібності характеристик між ним і командою, за допомогою яких визначає себе як члена даної команди, що включає ціннісне і емоційне значення, яке надається цьому членству.

2.1.3. Формувальний експеримент передбачав запровадження програми «Формування спільних дій гравців дитячо-юнацьких футбольних команд під час ігрової діяльності» з метою впливу на підвищення якісних показників спільної діяльності дитячо-юнацьких футбольних команд експериментальної групи яка займалася за розробленою програмою та співставлення якісних показників спільної діяльності контрольної групи, яка займалася за традиційною системою тренувань, загальноприйнятими рекомендаціями (програмами ДЮСШОР).

До дослідження було залучено 53 гравця дитячо-юнацьких футбольних команд 2008 р.н., КЗ ВОДЮСШ з футболу «Нива» Вінниця, ДЮСШ з футболу «Авангард» м. Калинівка та ДЮСШ з футболу «Темп» м. Вінниця. У формувальному педагогічному експерименті футболістів було поділено на дві групи по 18 осіб 2008 р.н., (експериментальну групу – КЗ ВОДЮСШ з футболу «Нива» Вінниця, та контрольну групу ДЮСШ з футболу «Темп» м.Вінниця).

Далі проводився формувальний педагогічний експеримент який включає в себе розробку програми «Формування спільних дій гравців дитячо-юнацьких футбольних команд під час ігрової діяльності»; проведення та узагальнення результатів формувального експерименту; встановлення ефективності авторської програми. Апробація програми здійснювалася на вибірці 35 футболістів дитячо-юнацьких футбольних команд.

2.1.4. Методи математичної статистики

Обробку результатів досліджень здійснювали за допомогою методів психометрії та математичної статистики, описаних в спеціальній літературі [53, 74 та ін.]. Було проаналізовано показники середніх величин; ранжування результатів; непараметричний дисперсійний аналіз Крускала – Уолліса

(Kruskal-Wallis ANOVA by ranks H-test); кореляційний аналіз Спірмена (r_s Spearman rank); оцінка зсуву показників Т - критерію Вілкоксона (Wilcoxon matched pair T-test); оцінка відмінності між двома групами U-критерію Манна – Уїтні (Mann-Whitney U-test) та графічне представлення результатів дослідження (розрахунки проводили з використанням персонального комп'ютера, зокрема програм «Excel», STATISTICA 10 в операційній системі «Windows Vista»).

2.2. Організація дослідження

Методологія нашого дослідження передбачала проведення поетапного педагогічного експерименту.

Перший етап (вересень – грудень 2023 р.). Проведено аналіз наукової і методичної літератури, Інтернет-ресурсів з обраної проблеми дослідження якісних показників спільної діяльності дитячо-юнацьких футбольних команд, вивчався стан проблеми в науці і практиці. Здійснювався вибір об'єкта і предмета дослідження, визначалися мета, завдання і методи дослідження. Проводився збір інформації про об'єкт дослідження.

Другий етап (січень – червень 2024 р.). був проведений констатувальний педагогічний експеримент. Здійснювалося анкетування, психодіагностичне тестування для оцінки процесів групової самооцінки, групової організованості, групових ролей, групової ідентичності дитячо-юнацьких футбольних команд, у результаті якого було отримано новітні експериментальні дані про відмінності якісних показників спільної діяльності дитячо-юнацьких футбольних команд та гравців різних амплуа.

Дослідження проводилось на базах ДЮСШ з футболу. На цьому етапі у дослідженні брали участь 53 футболіста 2008 р.н. дитячо-юнацьких футбольних команд, які на момент проведення експерименту проходили навчально-тренувальну та змагальну підготовку.

Третій етап (липень – вересень 2024 р.) проводився формувальний педагогічний експеримент який включає в себе розробку програми

«Формування спільних дій гравців дитячо-юнацьких футбольних команд під час ігрової діяльності»; проведення та узагальнення результатів формувального експерименту; встановлення ефективності авторської програми. Апробація програми здійснювалася на вибірці 36 футболістів 2008 р.н. дитячо-юнацьких футбольних команд.

Четвертий етап (жовтень – листопад 2024 р.) було здійснено: аналіз отриманих результатів дослідження; обробка за допомогою методів математичної статистики; оформлення та подання отриманих результатів; представлення результатів емпіричного дослідження на наукових конференціях, семінарах; сформульовано висновки та оформлено текст кваліфікаційної роботи.

РОЗДІЛ 3

ЕФЕКТИВНІСТЬ СПІЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКИХ ФУТБОЛЬНИХ КОМАНДАХ

3.1. Порівняльна характеристика якісних показників спільної діяльності дитячо-юнацьких футбольних командах

Одним із завдань кваліфікаційної роботи передбачалося визначити відмінності якісних показників спільної діяльності дитячо-юнацьких футбольних команд та гравців різних амплуа.

Для цього було створено три групи з гравців 2008 р.н., дитячо-юнацьких футбольних команд: КЗ ВОДЮСШ з футболу «Нива» Вінниця, ДЮСШ з футболу «Авангард» м. Калинівка та ДЮСШ з футболу «Темп» м.Вінниця. Здійснено аналіз відмінностей якісних показників спільної діяльності гравців дитячо-юнацьких футбольних командах шляхом застосування непараметричного дисперсійного аналізу Крускала – Уолліса (Kruskal-Wallis ANOVA by ranks H-test).

Порівняльна характеристика якісного показника спільної діяльності *групової самооцінки* дитячо-юнацьких футбольних командах підтверджує статистично-достовірну відмінність за усіма її показниками «здібність групи вирішувати складні ситуації» ($H = 11,27$; $p < 0,01$), «фізична підготовленість команди» ($H = 8,16$; $p < 0,05$), «технічна підготовленість команди» ($H = 27,63$; $p < 0,001$), «тактична підготовленість команди» ($H = 18,16$; $p < 0,001$), «ефективність командної взаємодії» ($H = 41,43$; $p < 0,001$) та «середнє значення» ($H = 21,33$; $p < 0,001$), результати аналізу представлено в табл. 3.1.

Найбільший показник «здібність групи вирішувати складні ситуації» зафіксовано у футболістів команди «Темп» ($7,56 \pm 3,2$). Цю ситуацію можна пояснити через поєднання важливих для гравців подій, їхніх потреб, цінностей і уявлень, які впливають на їх командну функцію та переконання під час навчально-тренувального процесу. Також важливу роль відіграє свідоме використання міжособистісних стосунків. Найнижчий показник

(7,28±2,4) зафіксовано в гравців команди «Авангард». Це свідчить, що у команді спостерігається низький рівень спільних дій футболістів у вирішенні складних ситуацій, спрямованих на подолання труднощів і досягнення успіху.

Таблиця 3.1

**Порівняльна характеристика показників групової самооцінки
дитячо-юнацьких футбольних командах**

Показник	Команда			Н	р
	«Темп» <i>n</i> = 18	«Авангард» <i>n</i> = 19	«Нива» <i>n</i> = 18		
	$\bar{x} \pm S$	$\bar{x} \pm S$	$\bar{x} \pm S$		
Здібність групи вирішувати складні ситуації	7,56 ± 3,2	7,28 ± 2,4	7,54 ± 2,4	11,27	0,01*
Фізична підготовленість команди	8,01 ± 2,4	7,61 ± 2,4	7,74 ± 3,1	8,16	0,05*
Технічна підготовленість команди	7,28 ± 2,4	7,16 ± 1,3	7,60 ± 2,3	27,63	0,001*
Тактична підготовленість команди	7,64 ± 2,3	7,19 ± 3,4	7,53 ± 2,5	18,16	0,001*
Ефективність командної взаємодії	8,36±2,1	7,48 ± 1,5	8,16 ± 1,4	41,43	0,001*
Середнє значення	7,77 ± 2,4	7,35 ± 2,1	7,72 ± 1,4	21,33	0,001*

Примітка: * – показники, які є достовірно відмінними за Н-критерієм (*n* = 55, *v*=3, $H_{кр} (p \leq 0,05) = 7,81$; $H_{кр} (p \leq 0,01) = 11,34$; $H_{кр} (p \leq 0,001) = 16,27$)

За показником «фізична підготовленість команди» найбільший показник зафіксовано у футболістів команди «Темп» ($8,01 \pm 2,4$), що показує у них високу оцінку рівня розвитку фізичних якостей та сформованості необхідних рухових умінь і навичок для вдалої реалізації завдань. Найнижчий показник оцінюючи фізичні якості своєї команди зафіксовано у гравців команди «Авангард» ($7,61 \pm 2,4$).

Зафіксовано відмінність у показниках, які визначають «технічну підготовленість команди». Найвищі данні зафіксовано у футболістів команди «Нива» ($7,60 \pm 2,3$), що можна пояснити високим рівнем технічної майстерності спортсменів, точним виконанням різноманітних технічних дій, вдосконаленням координаційних вмінь та навичок у взаємодії з партнерами у спільних завданнях. Найнижчі данні ($7,16 \pm 1,3$) були зафіксовані в гравців команди «Авангард».

Найвищий рівень «тактичної підготовленості команди» був зафіксований у футболістів команди «Темп» ($7,64 \pm 2,3$), що вказує на використання найкращих тактичних прийомів у конкретних ситуаціях змагальної діяльності, забезпечуючи успіху при мінімальних енергозатратах гравців. Найнижчі показники ($7,19 \pm 3,4$) були виявлені у гравців команди «Авангард».

Спостерігається достовірна різниця у показниках «ефективність командної взаємодії». Найвище значення було виявлене у футболістів команди «Темп» ($8,36 \pm 2,1$), тоді як найнижчі показники зафіксовано у гравців команди «Авангард» ($7,48 \pm 1,5$). Цей показник характеризує процес безпосереднього або опосередкованого впливу гравців один на одного під час виконання спільного завдання.

Достовірна відмінність у показниках «середнього значення» може вказувати не лише на фактичний стан команди, але й на різні критерії, за якими гравці різних команд оцінюють рівень своєї підготовленості.

Порівняльна характеристика якісного показника спільної діяльності *групових ролей* у дитячо-юнацьких футбольних командах підтверджує

статистично достовірну відмінність за показниками «діючий» ($N = 7,68$; $p < 0,05$), «колективіст» ($N = 10,65$; $p < 0,01$), «доводить до кінця» ($N = 10,94$; $p < 0,01$) (табл. 3.2). Отримані данні дозволяють порівняти диференційовані за вибором ролей простори, які є складовою суб'єктивно відчутного «поля» персональної активності конкретного футболіста в діяльності команди.

Таблиця 3.2

Порівняльна характеристика показників групових ролей у дитячо-юнацьких футбольних командах

Показник	Команди			Н	р
	«Темп» $n = 18$	«Авангард» $n = 19$	«Нива» $n = 18$		
	$\bar{x} \pm S$	$\bar{x} \pm S$	$\bar{x} \pm S$		
Діючий	$8,70 \pm 4,2$	$9,23 \pm 3,1$	$8,14 \pm 2,9$	7,68	0,05*
Голова	$7,63 \pm 5,5$	$8,45 \pm 4,1$	$8,79 \pm 3,5$	3,42	0,410
Порушник спокою	$9,41 \pm 5,1$	$7,21 \pm 3,2$	$10,38 \pm 6,4$	3,65	0,486
Мислитель	$6,79 \pm 3,4$	$6,24 \pm 5,6$	$6,35 \pm 2,4$	2,61	0,762
Дослідник ресурсів	$7,87 \pm 4,8$	$7,19 \pm 6,4$	$7,17 \pm 7,6$	2,68	0,453
Оцінювач	$6,85 \pm 5,2$	$8,11 \pm 2,5$	$5,35 \pm 3,6$	4,54	0,134
Колективіст	$8,79 \pm 2,1$	$9,63 \pm 5,5$	$11,14 \pm 6,8$	10,65	0,01*
Доводить до кінця	$8,96 \pm 5,4$	$9,87 \pm 5,1$	$11,31 \pm 6,4$	10,94	0,01*
Середнє значення	$8,13 \pm 0,5$	$8,24 \pm 0,9$	$8,58 \pm 0,6$	5,77	0,835

Примітка: * – показники, які є достовірно відмінними за H -критерієм ($n = 55$, $v=3$, $H_{кр} (p \leq 0,05) = 7,81$; $H_{кр} (p \leq 0,01) = 11,34$)

Найвище данні за показником «діючий» зафіксовано у футболістів команди «Авангард» ($9,23 \pm 3,1$). Основною рисою футболістів є дисциплінованість, упорядкованість у дорученій їм роботі. Такі футболісти організовані, прихильні до виконання зобов'язань, серйозні у виконанні будь-якої справи, надійні, практичні та терпимі до оточуючих їм людей. Натомість найнижчий показник виявлено у футболістів команди «Нива» ($8,14 \pm 2,9$).

Найвище значення за показником «колективіст» зафіксовано у футболістів команди «Нива» ($11,14 \pm 6,8$). Представники цієї ролі мають «змазуючий» вплив на команду: їхня присутність покращує моральний клімат і підвищує рівень співпраці у команді. Натомість найнижчий показник виявлено у футболістів команди «Темп» ($8,79 \pm 2,1$).

Найвище значення за показником «той, хто доводить до кінця» зафіксовано у футболістів команди «Нива» ($11,31 \pm 6,4$). Футболісти цієї ролі прагнуть узгодженості та послідовності спільних командних дій, досконалі та непохитні у здобутку наміченого. Натомість найнижчий показник виявлено у футболістів команди «Авангард» ($9,87 \pm 5,1$).

Порівняльна характеристика якісного показника спільної діяльності *групової ідентичності* у дитячо-юнацьких футбольних командах підтверджує статистично достовірну відмінність за показниками «валентність ідентифікації» ($N = 10,21$; $p < 0,01$), «спільність групових цілей і цінностей» ($N = 10,45$; $p < 0,01$), та «графічна шкала оцінки організаційної ідентичності» ($N = 31,05$; $p < 0,001$) (табл. 3.3).

Найвище значення за показником «валентність ідентифікації» зафіксовано у футболістів команди «Авангард» ($10,01 \pm 5,8$). Це характеризує якість адаптивного стану ідентичності, оскільки це поєднано з наполегливістю в досягненні мети, відповідальністю, дисциплінованою спрямованістю, сміливістю, активністю та впевненістю у власних діях. Найменше значення за цією ознакою було зафіксовано у футболістів команди

«Нива» ($5,48 \pm 5,6$), що визначає такі ознаки як імпульсивність, тривожність, вразлива невпевненість у власних силах.

Таблиця 3.3

**Порівняльна характеристика показників групової ідентичності у
дитячо-юнацьких футбольних командах**

Показник	Команди			Н	р
	«Темп» $n = 18$	«Авангард» $n = 19$	«Нива» $n = 18$		
	$\bar{x} \pm S$	$\bar{x} \pm S$	$\bar{x} \pm S$		
Самокатего- ризація	$11,17 \pm 3,8$	$12,16 \pm 5,1$	$11,35 \pm 4,1$	3,17	0,563
Валентність ідентифікації	$6,48 \pm 5,2$	$10,01 \pm 5,8$	$5,48 \pm 5,6$	10,21	0,01*
Емоційна прив'язаність	$17,02 \pm 6,5$	$15,31 \pm 2,3$	$17,10 \pm 2,4$	5,14	0,152
Спільність групових цілей і цінностей	$6,37 \pm 3,2$	$5,38 \pm 6,7$	$10,42 \pm 2,5$	10,45	0,01*
Середнє значення	$10,26 \pm 3,2$	$10,70 \pm 2,9$	$11,08 \pm 2,4$	7,24	0,983
Графічна шкала оцінки організаційної ідентичності	$5,54 \pm 1,1$	$5,69 \pm 1,7$	$6,32 \pm 1,1$	31,05	0,001*

Примітка: * – показники, які є достовірно відмінними за Н-критерієм
($n = 55$, $v=3$, $H_{кр} (p \leq 0,05) = 7,81$; $H_{кр} (p \leq 0,01) = 11,34$; $H_{кр} (p \leq 0,001) = 16,27$)

Найвище значення за показником «спільність групових цілей і цінностей» зафіксовано у футболістів команди «Нива» ($10,42 \pm 2,5$). Це символізує ідентифікацію з командою, що передбачає інтерналізацію футболістом командних характеристик (перш за все, цілей і цінностей), сприймання їх у свою власну систему цілей і цінностей «Я-концепція». Найменше значення за цією ознакою було зафіксовано у футболістів команди «Авангард» ($5,38 \pm 6,7$).

За показником «графічна шкала оцінки організаційної ідентичності» найвище значення зафіксовано у футболістів команди «Нива» ($6,32 \pm 1,1$), що пояснюється щільністю зв'язків системи індивід-команда, процесом самоототожнення одного гравця з іншим та з командою. Найменше значення за цією ознакою було зафіксовано у футболістів команди «Темп» ($5,54 \pm 1,1$).

Порівняльна характеристика якісного показника спільної діяльності *групової організованості* у дитячо-юнацьких футбольних командах підтверджує статистично достовірну відмінність за показниками «спрацьованість» ($H = 22,63$; $p < 0,001$), «психологічна сумісність» ($H=10,51$; $p < 0,01$), «успішність виконання поставлених спортивних завдань» ($H=30,53$; $p < 0,001$), «середнього значення» ($H = 20,97$; $p < 0,001$) (табл. 3.4).

Найвище значення за показником «спрацьованість» зафіксовано у футболістів команди «Нива» ($73,38 \pm 18,1$), що пояснюється високою функціонально-рольовою узгодженістю. Це відображає рівень розвитку соціально-психологічних механізмів спільної діяльності: внутрішньо командна взаємодія, взаєморозуміння, взаємодопомога, взаємодовіра між гравцями та толерантність, а також передбачає високий ступінь синхронності їх дій. Такі футболісти самостійно беруть на себе виконання певних функцій, враховуючи їх доцільність та необхідність для досягнення спільної мети. Тісна співпраця, взаємозв'язок і взаємовплив гравців забезпечують стабільність і стійкість команди. Найменше значення за цією ознакою було зафіксовано у футболістів команди «Темп» ($64,18 \pm 16,7$).

Найвище значення за показником «психологічна сумісність» зафіксовано у футболістів команди «Нива» ($71,23 \pm 21,2$), що свідчить про їхню здатність досягати взаєморозуміння в команді для ефективної передачі інформації та координації зусиль. Гравці вміють доповнювати дії один одного в умовах спільної діяльності, що дозволяє команді функціонувати як єдине ціле в оптимальному поєднанні. Найменше значення за цією ознакою було зафіксовано у футболістів команди «Темп» ($63,01 \pm 19,5$).

Таблиця 3.4

**Порівняльна характеристика показників групової організованості у
дитячо-юнацьких футбольних командах**

Показник	Команди			Н	р
	«Темп» <i>n</i> = 18	«Авангард» <i>n</i> = 19	«Нива» <i>n</i> = 18		
	$\bar{x} \pm S$	$\bar{x} \pm S$	$\bar{x} \pm S$		
Спрацьованість	$64,18 \pm 16,7$	$72,01 \pm 11,7$	$73,38 \pm 18,1$	23,43	0,001*
Психологічна сумісність	$63,01 \pm 19,5$	$63,47 \pm 18,2$	$71,23 \pm 21,2$	10,42	0,01*
Успішність у виконанні поставлених спортивних завдань	$63,62 \pm 17,5$	$63,40 \pm 20,1$	$77,43 \pm 17,2$	29,25	0,001*
Середнє значення	$63,60 \pm 16,3$	$66,29 \pm 13,8$	$74,02 \pm 15,0$	21,03	0,001*

Примітка: * – показники, які є достовірно відмінними за Н-критерієм ($n = 55$, $v=3$, $H_{кр} (p \leq 0,05) = 7,81$; $H_{кр} (p \leq 0,01) = 11,34$; $H_{кр} (p \leq 0,001) = 16,27$)

Найвище значення за показником «успішність виконання поставлених спортивних завдань» зафіксовано у футболістів команди «Нива» ($77,43 \pm 17,2$). Це проявляється у підвищеному задоволенні партнерів

спільними діями, досягненні спільних цілей, а також у позитивній емоційній розрядці після успішної футбольної гри. Найменше значення за цією ознакою було зафіксовано у футболістів команди «Авангард» ($63,40 \pm 20,1$).

Вірогідна відмінність показників «середнього значення» засвідчує найвищі значення у футболістів команди «Нива» ($74,02 \pm 15,0$).

На підставі ранжування середньостатистичних даних якісних показників спільної діяльності у дитячо-юнацьких футбольних командах було встановлено їх рейтинг (табл. 3.5). Футболісти команди «Нива» мають найвищу суму рангів (11), нижчий ранг зафіксовано у гравців команди «Авангард» (7) і «Темп» (6).

Таблиця 3.5

**Рейтинг дитячо-юнацьких футбольних командах за середніми
значеннями показників спільної діяльності**

Показник	Команда		
	«Темп» <i>n = 18</i>	«Авангард» <i>n = 19</i>	«Нива» <i>n = 18</i>
Групова самооцінка	3	1	2
Групові ролі	1	2	3
Групова ідентичність	1	2	3
Групова організованість	1	2	3
Сума рангів	6	7	11

Це свідчить про те, що досліджувані футболісти дитячо-юнацьких футбольних команд виявили здатність узгоджувати свої думки та судження, а також спільно уявляти і сприймати завдання команди для їх успішного виконання.

3.2. Відмінності якісних показників спільної діяльності дитячо-юнацьких футбольних командах за різними амплуа

Ефективність спільної діяльності гравців дитячо-юнацьких футбольних команд за різними амплуа зазвичай визначається їхнім особистим зростанням та здатністю вирішувати індивідуальні та групові завдання для досягнення успіху команди.

Наступним завданням у кваліфікаційній роботі, спрямованій на підвищення показників ефективності спільної діяльності дитячо-юнацьких футбольних команд, було визначення відмінностей у якісних показниках спільної діяльності гравців за різними амплуа. Для цього експерименту було створено чотири групи згідно з ігровими позиціями футболістів: захисники, півзахисники, нападаючі та воротарі.

Перевірка достовірності змін у гравців дитячо-юнацьких футбольних команд за різними амплуа здійснювалася за Н-критерія Крускала – Уолліса.

Порівняльна характеристика якісних показників спільної діяльності *групової самооцінки* дитячо-юнацьких футбольних командах за різними амплуа підтверджує статистично-достовірну відмінність за показниками «здібність групи вирішувати складні ситуації» ($H = 38,91$; $p < 0,001$), «фізична підготовленість команди» ($H = 27,54$; $p < 0,001$), «технічна підготовленість команди» ($H = 31,74$; $p < 0,001$), «тактична підготовленість команди» ($H = 41,69$; $p < 0,001$), «ефективність командної взаємодії» ($H = 37,19$; $p < 0,001$) та «середнє значення» ($H = 35,41$; $p < 0,001$), результати аналізу представлено в табл. 3.6.

Найвище значення за показником «здібність групи вирішувати складні ситуації» зафіксовано у футболістів за ігровим амплуа «воротар» ($8,76 \pm 1,5$). Найменше значення за цією ознакою було зафіксовано у футболістів за ігровим амплуа «захисник» ($7,49 \pm 2,2$). Отримані показники можуть свідчити про те, що у воротарів вища самооцінка при вирішенні складних ситуацій порівняно з гравцями інших амплуа. Воротарям часто доводиться приймати швидкі та важливі рішення в умовах значного тиску гри та

відповідальності за результат. Водночас захисники, можливо, відчувають меншу психологічну напругу через підтримку партнерів по команді.

Таблиця 3.6

**Порівняльна характеристика показників групової самооцінки
у дитячо-юнацьких футбольних командах**

Показник	Ігрове амплуа				Н	р
	Захисник <i>n</i> = 16	Пів- захисник <i>n</i> = 16	Напа- даючий <i>n</i> = 14	Воротар <i>n</i> = 7		
	$\bar{x} \pm S$	$\bar{x} \pm S$	$\bar{x} \pm S$	$\bar{x} \pm S$		
Здібність групи вирішувати складні ситуації	7,49 ± 2,2	8,47 ± 1,2	8,36 ± 1,3	8,76 ± 1,5	38,91	0,001*
Фізична підготовлені сть команди	7,83 ± 1,6	8,46 ± 1,5	8,76 ± 1,1	8,48 ± 1,2	27,54	0,001*
Технічна підготовлені сть команди	7,88 ± 1,4	8,05 ± 1,2	7,13 ± 1,4	8,34 ± 1,7	31,74	0,001*
Тактична підготовлені сть команди	8,95 ± 1,6	8,43 ± 1,5	7,44 ± 1,7	8,48 ± 1,1	41,69	0,001*
Ефективність командної взаємодії	7,78 ± 1,7	8,53 ± 1,7	8,56 ± 1,5	9,53 ± 1,4	37,19	0,001*
Середнє значення	7,99 ± 1,3	8,39 ± 1,7	8,05 ± 1,5	8,72 ± 0,7	35,41	0,001*

Примітка: * – показники, які є достовірно відмінними за Н-критерієм
(*n* = 55, *v*=3, $H_{кр} (p \leq 0,05) = 7,81$; $H_{кр} (p \leq 0,01) = 11,34$; $H_{кр} (p \leq 0,001) = 16,27$)

Найвище значення за показником «фізична підготовленість команди» зафіксовано у футболістів за ігровим амплуа «нападаючий» ($8,48 \pm 1,2$), а найнижчі данні за амплуа «захисник» ($7,83 \pm 1,6$). Ймовірно, нападаючі висувають більш значні вимоги щодо рівня власної фізичної підготовленості, ніж гравці лінії захисту, оскільки їхня роль у грі вимагає високої витривалості, швидкості та спритності для ефективного виконання атакуючих дій, обігравання суперників та реалізації гольових моментів. Висока фізична підготовленість дозволяє їм витримувати інтенсивні навантаження та підтримувати високий темп гри протягом усього матчу.

Найвище значення за показником «технічна підготовленість команди» зафіксовано у футболістів за ігровим амплуа «воротар» ($8,34 \pm 1,7$), а найнижчі данні за амплуа «нападаючий» ($7,13 \pm 1,4$). Це свідчить про те, що воротарі володіють ширшим спектром технічних прийомів і дій, які є необхідними для виконання їхніх обов'язків на футбольному полі порівняно з іншими амплуа.

Найвище значення за показником «тактична підготовленість команди» зафіксовано у футболістів за ігровим амплуа «захисник» ($8,95 \pm 1,6$), а найнижчі данні за амплуа «нападаючий» ($7,44 \pm 1,7$). Це може пояснюватись різними вимогами та функціями, які виконують ці гравці на полі. Захисники часто відповідають за організацію оборони, координацію гри та контроль над простором на футбольному полі, що потребує високого рівня тактичної обізнаності та вміння працювати у команді. Нападаючим, у свою чергу, зазвичай доводиться фокусуватися на атакуючих діях, просуванні вперед та завершенні гольових моментів, що може вимагати меншої тактичної складності в їхній грі.

Найвище значення за показником «ефективність командної взаємодії» зафіксовано у футболістів за ігровим амплуа «воротар» ($9,53 \pm 1,4$), а найнижчі данні за амплуа «захисник» ($7,78 \pm 1,7$). Воротарі, які мають унікальну позицію в грі, зазвичай виступають як лідери на футбольному полі та відповідають за координацію гри взаємодіючи з іншими гравцями. Вони

мають велику відповідальність за безпеку своєї площі воріт та прийняття важливих рішень під час гри. З іншого боку, захисники, можуть мати меншу взаємодію з усіма гравцями на полі порівняно з воротарями, оскільки їхня роль зазвичай полягає у захисті воріт і не потребує такого рівня організації гри та комунікації з усіма партнерами, як у воротарів.

Найвище значення за показником «середнього значення» зафіксовано у футболістів за ігровим амплуа «воротар» ($7,99 \pm 1,3$), а найнижчі данні за амплуа «захисник» ($7,78 \pm 1,7$), що підтверджує попередні результати.

Порівняльна характеристика якісних показників спільної діяльності *групових ролей* дитячо-юнацьких футбольних командах за різними амплуа підтверджує статистично-достовірну відмінність за двома показниками «оцінювач» ($H = 10,56$; $p < 0,01$), «колективіст» ($H = 7,86$; $p < 0,05$) (табл. 3.7).

Найвище значення за показником «оцінювач» зафіксовано у футболістів за ігровим амплуа «воротар» ($11,14 \pm 6,8$), а найнижчі данні за амплуа «нападаючий» ($9,63 \pm 5,5$). Представники цієї ролі яскраво не проявляють себе в команді до тих пір, поки не настає час прийняття важливих рішень. При цьому гравці, що пропонують ідеї (мислитель і дослідник ресурсів) рідко є тими членами команди, які здатні оцінити вигоду від своїх ідей і їх наслідків. Тоді на передній план і виходить оцінюючий.

Найвище значення за показником «колективіст» зафіксовано у футболістів за ігровим амплуа «захисник» ($9,78 \pm 3,5$), а найнижчі данні за амплуа «воротар» ($8,14 \pm 2,9$). Гравці, які виконують цю роль, сприяють створенню сприятливого морального клімату та підвищенню рівня співпраці в команді через свої «змазуючі» впливи. Часто в командах є гравці, з якими складно спілкуватись, і їхня присутність може спровокувати конфлікти.

Таблиця 3.7

**Порівняльна характеристика показників групових ролей
у дитячо-юнацьких футбольних командах**

Показник	Рівень спортивної кваліфікації				Н	р
	Захисник <i>n = 16</i>	Пів- захисник <i>n = 16</i>	Напа- даючий <i>n = 14</i>	Воротар <i>n = 7</i>		
	$\bar{x} \pm S$	$\bar{x} \pm S$	$\bar{x} \pm S$	$\bar{x} \pm S$		
Діючий	9,41 ± 4,2	8,48 ± 5,2	9,36 ± 4,2	10,71 ± 5,8	3,06	0,498
Голова	8,43 ± 5,2	8,07 ± 6,0	6,62 ± 3,7	7,00 ± 5,0	4,46	0,215
Порушник спокою	9,64 ± 4,4	9,03 ± 5,1	10,21 ± 5,9	11,65 ± 5,7	5,74	0,145
Мислитель	6,88 ± 5,9	6,87 ± 6,5	6,57 ± 5,5	7,21 ± 6,1	0,21	0,971
Дослідник ресурсів	8,51 ± 4,3	7,46 ± 4,5	8,15 ± 4,7	5,96 ± 2,9	4,98	0,211
Оцінювач	9,98 ± 5,3	8,79 ± 2,1	9,63 ± 5,5	11,14 ± 6,8	10,56	0,01*
Колективіст	9,78 ± 3,5	8,70 ± 4,2	9,23 ± 3,1	8,14 ± 2,9	7,86	0,05*
Доводить до кінця	9,20 ± 4,6	9,58 ± 5,8	10,46 ± 4,6	10,90 ± 7,6	4,33	0,265
Середнє значення	8,98 ± 1,5	8,37 ± 1,2	8,77 ± 0,5	9,08 ± 1,2	3,33	0,456

*Примітка: * – показники, які є достовірно відмінними за Н-критерієм
($n = 55$, $v=3$, $H_{кр} (p \leq 0,05) = 7,81$; $H_{кр} (p \leq 0,01) = 11,34$).*

Порівняльна характеристика якісних показників спільної діяльності *групової ідентичності* дитячо-юнацьких футбольних командах за різними амплуа підтверджує статистично-достовірну відмінність за показниками «валентність ідентифікації» ($N = 23,71$; $p < 0,001$), «емоційна прив'язаність» ($N = 25,41$; $p < 0,001$), «спільність групових цілей і цінностей» ($N = 12,63$;

$p < 0,01$), «середнє значення» ($H = 17,31$; $p < 0,01$) та «графічна шкала оцінки організаційної ідентифікації» ($H = 31,06$; $p < 0,001$) (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

**Порівняльна характеристика показників групової ідентичності
у дитячо-юнацьких футбольних командах**

Показник	Рівень спортивної кваліфікації				Н	р
	Захисник $n = 16$	Пів- захисник $n = 16$	Напа- даючий $n = 14$	Воротар $n = 7$		
	$\bar{x} \pm S$	$\bar{x} \pm S$	$\bar{x} \pm S$	$\bar{x} \pm S$		
Самокатего- ризація	$11,24 \pm 3,1$	$11,83 \pm 3,4$	$11,84 \pm 2,3$	$12,62 \pm 4,1$	7,52	0,072
Валентність ідентифікації	$6,64 \pm 4,4$	$5,37 \pm 3,9$	$5,29 \pm 2,6$	$4,74 \pm 4,0$	23,71	0,001*
Емоційна прив'язаність	$16,99 \pm 8,4$	$16,62 \pm 4,3$	$17,72 \pm 3,1$	$19,35 \pm 3,2$	25,41	0,001*
Спільність групових цілей і цінностей	$14,23 \pm 3,1$	$15,42 \pm 2,3$	$14,99 \pm 3,7$	$15,35 \pm 2,9$	12,63	0,01*
Середнє значення	$12,27 \pm 2,5$	$12,31 \pm 3,6$	$12,46 \pm 2,7$	$13,05 \pm 2,5$	17,31	0,01*
Графічна шкала оцінки організаційної ідентичності	$5,53 \pm 1,2$	$5,93 \pm 1,5$	$6,14 \pm 1,6$	$6,82 \pm 1,2$	31,06	0,001*

Примітка: * – показники, які є достовірно відмінними за Н-критерієм
($n = 55$, $v=3$, $H_{кр}(p \leq 0,05) = 7,81$; $H_{кр}(p \leq 0,01) = 11,34$; $H_{кр}(p \leq 0,001) = 16,27$)

Найвище значення за показником «валентність ідентифікації» зафіксовано у футболістів за ігровим амплуа «захисник» ($6,64 \pm 4,4$), а найнижчі данні за амплуа «воротар» ($4,74 \pm 4,0$). Ймовірно, захисники можуть мати різне ставлення до своєї приналежності до команди. Це ставлення багато в чому залежить від їхнього розуміння команди, прийняття

соціальних ролей і групових норм, усвідомлення спільної приналежності та формування соціальних установок.

Найвище значення за показником «емоційна прив'язаність» зафіксовано у футболістів за ігровим амплуа «воротар» ($19,35 \pm 3,2$), а найнижчі данні за амплуа «півзахисник» ($16,62 \pm 4,3$). Це показник, що відображає ідентифікацію гравця з командою. Статистична відмінність свідчить про те, що воротарі швидше формують емоційну прихильність і цінність групового членства. Це проявляється у вираженні почуття прихильності та приналежності до команди, емоційному залученні до спільних дій, відчутті успіхів і невдач команди як власних, а також у сприйнятті критики на адресу команди і особисто себе.

Найвище значення за показником «спільність групових цілей і цінностей» зафіксовано у футболістів за ігровим амплуа «півзахисник» ($15,42 \pm 2,3$), а найнижчі значення за амплуа «захисник» ($14,23 \pm 3,1$). Це може свідчити про те, що футболісти інтерналізують групові характеристики, такі як цілі й цінності, інтегруючи їх у свою особисту систему цінностей і «Я-концепцію». Цілі й цінності є ключовими характеристиками команди як соціальної категорії і їхнє прийняття слід розглядати як результат ідентифікації гравця з командою.

Найвище значення за показником «графічна шкала оцінки організаційної ідентичності» зафіксовано у футболістів за ігровим амплуа «воротар» ($6,82 \pm 1,2$), а найнижчі значення за амплуа «захисник» ($5,53 \pm 1,2$). Цей показник свідчить про те, наскільки гравці за своїми амплуа відчують зв'язок з командою під час гри.

Найвище значення за показником «середнього значення» зафіксовано у футболістів за ігровим амплуа «воротар» ($13,05 \pm 2,5$), а найнижчі значення за амплуа «захисник» ($12,27 \pm 2,5$), що аргументує попередні дані.

Порівняльна характеристика якісних показників спільної діяльності *групової організованості* дитячо-юнацьких футбольних командах за різними амплуа підтверджує статистично-достовірну відмінність за показниками

«спрацьованість» ($H = 58,54$; $p < 0,001$), «психологічна сумісність» ($H=30,24$; $p < 0,001$), «успішність виконання поставлених спортивних завдань» ($H=29,61$; $p < 0,001$), «середнього значення» ($H = 41,05$; $p < 0,001$) (табл. 3.9).

Таблиця 3.9

**Порівняльна характеристика показників групової організованості
у дитячо-юнацьких футбольних командах**

Показник	Рівень спортивної кваліфікації				H	p
	Захисник $n = 16$	Пів- захисник $n = 16$	Напа- даючий $n = 14$	Воротар $n = 7$		
	$\bar{x} \pm S$	$\bar{x} \pm S$	$\bar{x} \pm S$	$\bar{x} \pm S$		
Спрацьованість	75,43±21,5	72,23 ± 12,3	64,16 ±15,3	84,14±10,4	57,21	0,001*
Психологічна сумісність	62,43±19,5	70,41 ± 15,4	74,21 ±23,2	78,10±18,9	31,25	0,001*
Успішність у виконанні поставлених спортивних завдань	64,94±17,5	68,88 ± 20,5	76,53 ±19,8	73,47±22,6	30,63	0,001*
Середнє значення	67,60±16,8	70,50±21,44	71,63 ±16,2	78,57±13,7	39,69	0,001*

Примітка: * – показники, які є достовірно відмінними за H-критерієм ($n = 55$, $v=3$, $H_{кр} (p \leq 0,05) = 7,81$; $H_{кр} (p \leq 0,01) = 11,34$; $H_{кр} (p \leq 0,001) = 16,27$)

Найвище значення за показником «спрацьованість» зафіксовано у футболістів за ігровим амплуа «воротар» ($84,14 \pm 10,4$), а найнижчі значення за амплуа «нападаючий» ($64,16 \pm 15,3$). Це свідчить про задоволеність гравця своїми діями на полі, підкреслює результат його взаємодії з партнерами та характеризує продуктивність і емоційно-енергетичні витрати, що сприяють досягненню максимального успіху.

Найвище значення за показником «психологічна сумісність» зафіксовано у футболістів за ігровим амплуа «воротар» ($78,10 \pm 18,9$), а найнижчі значення за амплуа «захисник» ($62,43 \pm 19,5$). Подібна динаміка показників вказує на те, що воротарі вміють ефективно об'єднуватися в групи, узгоджувати свої погляди, переконання та дії, досягаючи взаєморозуміння і високих результатів у спільній діяльності. Це свідчить про взаємне доповнення у взаємодії між спортсменами та суб'єктивне задоволення партнерськими діями.

Найвище значення за показником «успішність виконання поставлених спортивних завдань» зафіксовано у футболістів за ігровим амплуа «нападаючий» ($76,53 \pm 19,8$), а найнижчі значення за амплуа «захисник» ($64,94 \pm 17,5$). Ця риса може бути визначена психологічною підготовкою нападаючих гравців, їхніми більш широкими ресурсами психіки, розвитком власного стилю діяльності та поведінки, який вимагає меншого напруження психологічних функцій, не знижуючи при цьому їх ефективності.

Найвище значення за показником «середнього значення» зафіксовано у футболістів за ігровим амплуа «воротар» ($78,57 \pm 13,7$), а найнижчі значення за амплуа «захисник» ($67,60 \pm 16,8$).

На підставі ранжування середньостатистичних даних якісних показників спільної діяльності у дитячо-юнацьких футбольних командах за різними амплуа було встановлено їх рейтинг (табл. 3.10).

Таблиця 3.10

**Рейтинг амплуа дитячо-юнацьких команд
за середніми значеннями показників спільної діяльності**

Показник	Ігрове амплуа			
	Захисник <i>n = 16</i>	Півзахисник <i>n = 16</i>	Нападаючий <i>n = 14</i>	Воротар <i>n = 7</i>
Групова самооцінка	1	3	2	4
Групові ролі	3	1	2	4
Групова ідентичність	1	2	3	4

Групова організованість	1	2	3	4
Сума рангів	6	8	10	16

Гравці, які займають амплуа «воротар», показали найвищу суму рангів (16). У той же час для гравців, які займають амплуа «півзахисник», сума рангів (10), «нападаючий» (8). Найнижчий показник суми рангів, що складає (6), зафіксовано у амплуа «захисник».

Ці дані вказують на рівень взаємодії гравців дитячо-юнацьких футбольних команд у межах їхніх амплуа, що відображає спрямованість дій гравців на досягнення командних, а не індивідуальних результатів.

Висновок до розділу 3

На основі порівняння середніх даних якісних показників спільної діяльності у гравців дитячо-юнацьких футбольних команд було складено їх рейтинг. Гравці команди «Нива» мають найвищу суму рангів (11), нижчий ранг був зафіксований у гравців команд «Авангард» (7) і «Темп» (6). Це свідчить про здатність досліджуваних футболістів дитячо-юнацьких футбольних команд узгоджувати свої думки та судження, а також спільно уявляти та сприймати завдання команди для їх успішного виконання.

Гравці, які виступають у ролі «воротаря», показали найвищу суму рангів (16). У той же час для гравців на позиціях «півзахисника» та «нападаючого» ці показники становили відповідно суму рангів (10 і 8). Найнижчий результат суми рангів, який склав (6), був зафіксований у гравців, які грають на позиції «захисника». Ці дані вказують на рівень взаємодії гравців дитячо-юнацьких футбольних команд у межах їхніх ігрових позицій, що відображає спрямованість дій гравців на досягнення командних, а не індивідуальних результатів.

РОЗДІЛ 4. ПРОГРАМА ПІДВИЩЕННЯ ЯКІСНИХ ПОКАЗНИКІВ СПІЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКИХ ФУТБОЛЬНИХ КОМАНД

4.1. Зміст та структура авторської програми формування спільних дій гравців дитячо-юнацьких футбольних команд в грі

Актуальним завданням дитячо-юнацьких футбольних команд є створення умов, які сприятимуть перетворенню команди на успішного суб'єкта спільної діяльності, а також зміни, що відбуватимуться у футболістів як учасників групової діяльності. До умов ефективної реалізації спільних дій футболістів у команді належать такі психолого-педагогічні фактори, як кількість гравців, їх згуртованість, внутрішньо-психологічна сумісність, лідерство тощо [2, 7, 10, 24, 46].

Дослідження спільної спортивної діяльності змінило уявлення про її детермінацію в психології спорту. На думку вчених, при аналізі якісних показників спільної діяльності дитячо-юнацьких футбольних команд важливо враховувати не лише їх зміст, але й вплив на групову ефективність гравців для досягнення спільного результату.

З огляду на це, для кращого розуміння та вирішення даної проблеми доцільно розробити авторську програму, спрямовану на покращення спільних дій гравців дитячо-юнацьких футбольних команд під час гри.

Зважаючи на науково-практичну актуальність досліджень у цьому напрямі, було розроблено програму «Формування спільних дій гравців дитячо-юнацьких футбольних команд під час ігрової діяльності», яка використовувалася для досягнення поставленої мети.

Програма *«Формування спільних дій гравців дитячо-юнацьких футбольних команд під час ігрової діяльності»* являє собою набір методів, засобів і методичних прийомів, спрямованих на покращення показників спільних дій гравців дитячо-юнацьких футбольних команд у навчально-тренувальному процесі. Наша робота в навчально-тренувальному процесі була

організована відповідно до заздалегідь визначеного графіка, щоб футболісти могли засвоїти основні аспекти програми, які впливають на якість спільних дій, та оцінити їх.

В організаційному та методичному аспекті дослідження включає три етапи:

1. Підготовчий етап включає в себе організаційні питання підбір дитячо-юнацьких футбольних команд (експериментальної і контрольної групи 2008 р.н.), розробки програми її опрацювання та вступну лекцію.

За допомогою діагностичних психолого-педагогічних методик попередньо нами було встановлено рівень якісних показників спільної діяльності гравців дитячо-юнацьких футбольних команд (експериментальну групу – КЗ ВОДЮСШ з футболу «Нива» Вінниця, та контрольну групу ДЮСШ з футболу «Темп» м. Вінниця).

2. Основний етап включає виконання завдань розробленої програми: визначення змісту роботи, складання плану проведення навчально-тренувальних занять, детальну підготовку процесу занять відповідно до структури програми (в якій частині тренування будуть реалізовані підібрані нами вправи та які очікування від гравців).

3. Заключний етап включає узагальнення результатів програми. Повторно було діагностовано якісні показники спільної діяльності гравців дитячо-юнацьких футбольних команд (ЕГ – КЗ ВОДЮСШ з футболу «Нива» Вінниця, та КГ – ДЮСШ з футболу «Темп» м. Вінниця), та здійснено порівняння їх результатів до і після впровадження розробленої програми в навчально-тренувальному процесу.

Розроблена програма *«Формування спільних дій гравців дитячо-юнацьких футбольних команд під час ігрової діяльності»*, складається з трьох фаз:

- фаза орієнтації футболістів (інформаційна та мотиваційна діяльність);
- фаза засвоєння матеріалу футболістами (педагогічна діяльність);

- фаза практичного оволодіння матеріалом футболістами (практична діяльність).

Педагогічний експеримент проводився на базах дитячо-юнацької спортивної школи з футболу «Темп» м. Вінниця та Вінницької обласної дитячо-юнацької спортивної школи з футболу «Нива» м. Вінниця. У дослідженні брали участь 36 футболістів 2008 року народження, які були поділені на експериментальну групу (n=18) з КЗ ВОДЮСШ з футболу «Нива» м. Вінниця та контрольну групу (n=18) з ДЮСШ з футболу «Темп» м. Вінниця. На момент проведення експерименту учасники проходили навчально-тренувальну та змагальну діяльність. Експеримент здійснювався відповідно до вимог робочої програми ДЮСШ з футболу річного циклу підготовки.

Програма *«Формування спільних дій гравців дитячо-юнацьких футбольних команд під час ігрової діяльності»*, складалася з двох блоків та розрахована на 22 години.

Метою програми є підвищення якісних показників спільних діяльності дитячо-юнацьких футбольних команд на основі застосування ігрових засобів у тренувальному процесі відповідно до інтерактивних, перцептивних та регулятивних функцій.

Завдання програми:

- 1) сформувати систему знань, що спрямована на підвищення ефективності спільної діяльності гравців дитячо-юнацьких футбольних команд;
- 2) вивчити нові адаптивні напрямки регуляції спільної спортивної діяльності та замінити старі дезадаптивні;
- 3) запропонувати прийоми, що зумовлюють підвищення ефективності спільних діяльності дитячо-юнацьких футбольних команд.

Зважаючи мету та завдання дослідження, програма *«Формування спільних дій гравців дитячо-юнацьких футбольних команд під час ігрової діяльності»* була структурована на два послідовно розвиваючі блоки:

Перший блок – спрямований на розвиток індивідуальної ефективності гравців дитячо-юнацьких футбольних команд.

Індивідуальна ефективність – це здатність окремої людини досягати поставлених цілей і виконувати завдання з високим рівнем продуктивності. Вона відображає рівень компетентності, мотивації, навичок та знань, які дозволяють людині виконувати свою роботу ефективно та результативно. Індивідуальна ефективність футболіста включає такі аспекти, як управління діями, самодисципліна, здатність до саморегуляції та адаптації до змін.

Самоефективність – це віра людини у свою здатність успішно виконувати певні завдання або досягати конкретних цілей. Це впевненість футболіста у своїх силах, яка впливає на мотивацію, стійкість до труднощів і загальну продуктивність в спільній діяльності. Самоефективність відіграє ключову роль у формуванні поведінки футболіста, оскільки гравці з високим рівнем самоефективності більш схильні до постановки амбітних цілей, активного подолання перешкод і досягнення успіху [21].

Рішення гравця в конкретній ігровій ситуації залежать від взаємодії з оточенням і власною свідомістю, зокрема від усвідомлених процесів, пов'язаних із вірою в свої можливості здійснити правильні дії для покращання ігрової ситуації.

Футболісти керують своїми діями не лише за допомогою індивідуальної ефективності, але й завдяки спільним діям гравців. Проте індивідуальна та групова ефективність не є протилежними поняттями; вони взаємодоповнюють одне одного, підсилюючи віру футболістів в те, що їх спільні зусилля можуть призвести до змін у їх команді [50, 57].

Розвиваюча програма сприяє підвищенню індивідуальної ефективності гравців дитячо-юнацьких футбольних команд та може призвести до змін у навчально-тренувальному процесі, зумовлених не груповою «свідомістю», а скоріше індивідуальними діями багатьох гравців. Гравці будуть формувати власну віру у свою індивідуальну ефективність, що впливатиме на їх вибір прийомів, дій, зусиль, а також на їхню стійкість у протистоянні з

перешкодами і невдачами, а також на їхню гнучкість у вирішенні цих проблем.

Другий блок – спрямований на розвиток дитячо-юнацьких футбольних команд як суб'єкта спільної діяльності.

Груповий суб'єкт - це колектив або група людей, які спільно взаємодіють, виконують спільні завдання та досягають спільних цілей. Ця системна і динамічна якість взаємопов'язаних і взаємодіючих гравців дитячо-юнацьких футбольних команд виявляється тоді коли вони діють як єдине ціле в значущих спільних групових ситуаціях.

Під груповою суб'єктністю розуміють характеристику групи або колективу людей, яка виявляється у спільній діяльності, взаємодії та вирішенні спільних завдань і цілей. Ця концепція передбачає розгляд футбольної команди як єдиного цілого, в якому кожен гравець взаємодіє з іншими та сприяє досягненню загальних цілей колективу.

До видів активності групового суб'єкта відносяться: спільна діяльність, спілкування, взаємини, взаємодія, соціальне пізнання, в тому числі самопізнання, поведінка, творчість тощо [19, 35].

Науковці, опираючись на структуру спільної діяльності, описують характеристики групи як суб'єкта цієї діяльності, включаючи цілеспрямованість та прагнення до спільної мети, вмотивованість до командної діяльності, цілісність, структурованість, узгодженість, організованість і результативність.

Розвиваюча програма допомагає гравцям дитячо-юнацьких футбольних команд розуміти психолого-педагогічні особливості як суб'єктів спільної діяльності, визначати умови для своєї діяльності, розуміти роль загальногрупової спрямованості та кожного окремого футболіста у команді для успішного виконання програми, будувати організаційні взаємозв'язки та взаємодіяти один з одним, усвідомлювати наслідки та результати своєї діяльності, аналізувати вплив загальної ситуації на поведінку окремих

гравців і всієї команди, а також збільшувати індивідуальну впевненість у спільних зусиллях команди як єдиного суб'єкта.

В експерименті була використана міжгрупова схема: перша умова незалежної змінної була запропонована досліджуваним футболістам (2008 р.н.) експериментальної групи КЗ ВОДЮСШ з футболу «Нива» Вінниця друга умова футболістам контрольної групи (2008 р.н.) ДЮСШ з футболу «Темп» м.Вінниця.

До складу програми *«Формування спільних дій гравців дитячо-юнацьких футбольних команд під час ігрової діяльності»*, використано розроблені психолого-педагогічні завдання та вправи (Додаток Д), а також використано та адаптовано вправи з робіт С.М. Войтенка, Т.М.Чернишенко, К. Фопеля та інших авторів [19].

Завдання, що включені до програми з метою підвищення якості спільної діяльності дитячо-юнацьких футбольних команд під час гри, у навчально-тренувальному процесі передбачали використання активних психолого-педагогічних методів, таких як дискусії, тренінги, ситуативно-рольові ігри та творчі вправи. Ці методи сприяють розвитку як індивідуальних навичок футболістів, так і команди в цілому. Вибір ігрових вправ враховував вікові та статеві особливості, а також рівень підготовки гравців. Основна частина програми має здійснюватися у підготовчому періоді на етапі спеціалізованої базової підготовки.

У тренувальному процесі ведучий активно приймає участь у виконанні ігрових вправ разом з гравцями, співпрацюючи з ними для досягнення спільних завдань. Крім цього, він акцентує увагу на отриманні зворотного зв'язку, поетапному навчанні, активізації ресурсів і розширенні власної компетентності в командному середовищі.

Для обробки та аналізу експериментальних даних застосовувалися методи математичної статистики (аналіз середніх величин, аналіз вірогідності зрушень Т-критерій Вілкоксона).

4.2. Результати впровадження програми формування спільних дій гравців дитячо-юнацьких футбольних команд

Розроблена програма експериментального застосування *«Формування спільних дій гравців дитячо-юнацьких футбольних команд під час ігрової діяльності»*, була створена таким чином, щоб основна частина психолого-педагогічних втручань реалізовувалася переважно в підготовчому періоді річного циклу на етапі спеціалізованої базової підготовки.

Метою проведення формувального експерименту була перевірка ефективності розробленої психолого-педагогічної програми, спрямованої на підвищення якісних показників спільної діяльності дитячо-юнацьких футбольних команд на основі застосування ігрових засобів у навчально-тренувальному процесі на їх спільний результат.

Розглянемо зафіксовані результати досліджень якісних показників спільної діяльності дитячо-юнацьких футбольних команд експериментальної групи гравці (2008 р.н.) КЗ ВОДЮСШ з футболу «Нива» Вінниця до та після застосування авторської програми та команду контрольної групи гравці (2008р.н.) ДЮСШ з футболу «Темп» м. Вінниця, яка займалася за традиційною тренувальною програмою ДЮСШ з футболу.

Для виявлення ступеню достовірності змін у експериментальних вибірках результатів експериментальної і контрольної групи до та після проведення педагогічного експерименту визначалися за допомогою оцінки зсуву показників T – критерій Вілкоксона (Wilcoxon matched pair T -test).

За результатами аналізу зміщень якісних показників *групової самооцінки* дитячо-юнацьких футбольних командах нами отримано зсув даних гравців досліджуваних команд (табл. 4.1 і 4.2).

Зафіксовано, що в ЕГ після впровадження програми на відміну від КГ, досліджувані показники набувають кращих результатів. Статистично достовірні зміни в ЕГ відбулися за показниками: «здатність групи вирішувати складні ситуації» ($T = 7,50$; $T_{кр}=15$; $p < 0,01$; $n = 18$); «фізична підготовленість команди» ($T = 12,50$; $T_{кр}=15$; $p < 0,01$; $n = 18$); «технічна

підготовленість команди» ($T = 14,50$; $T_{кр}=15$; $p < 0,01$; $n = 18$); «тактична підготовленість команди» ($T = 5,00$; $T_{кр}=15$; $p < 0,01$; $n = 18$); «ефективність командної взаємодії» ($T = 4,00$; $T_{кр}=15$; $p < 0,01$; $n = 18$) та «середнє значення» ($T = 3,50$; $T_{кр} = 15$; $p < 0,01$; $n = 18$) (табл. 4.1).

Таблиця 4.1

**Порівняльний аналіз зміщення показників групової самооцінки
дитячо-юнацьких футбольних команд ЕГ**

Показник	До експерименту	Після експерименту	Т	р
	$\bar{x} \pm S$	$\bar{x} \pm S$		
Здатність групи вирішувати складні ситуації	$7,54 \pm 2,4$	$8,26 \pm 1,5$	7,50	$< 0,01^*$
Фізична підготовленість команди	$7,74 \pm 3,1$	$9,41 \pm 1,4$	12,50	$< 0,01^*$
Технічна підготовленість команди	$7,60 \pm 2,3$	$8,75 \pm 2,5$	14,50	$< 0,01^*$
Тактична підготовленість команди	$7,53 \pm 2,5$	$8,13 \pm 2,4$	5,00	$< 0,01^*$
Ефективність командної взаємодії	$8,16 \pm 1,4$	$8,98 \pm 1,1$	4,00	$< 0,01^*$
Середнє значення	$7,71 \pm 2,4$	$8,71 \pm 3,1$	3,50	$< 0,01^*$

Примітка: * – показники, які є достовірно відмінними за T – критерієм, ЕГ ($n = 18$, $T_{кр} (p \leq 0,01) = 15$, $T_{кр} (p \leq 0,05) = 25$)

Очевидно, що вправи з запропонованої програми мають значний вплив на підвищення ефективності командної роботи, що призвело до покращення показників. Експериментальна група продемонструвала покращену здатність

вирішувати складні ситуації, ефективну командну взаємодію, а також підвищила свою фізичну, технічну та тактичну підготовку.

Натомість в КГ статистично достовірні зміни зафіксовано за показниками: «здатність групи вирішувати складні ситуації» ($T = 12,50$; $T_{кр}=15$; $p < 0,01$; $n = 18$); «фізична підготовленість команди» ($T = 13,00$; $T_{кр}=15$; $p < 0,01$; $n = 18$); «тактична підготовленість команди» ($T = 23,50$; $T_{кр}=25$; $p < 0,01$; $n = 18$), та «середнє значення» ($T = 27,00$; $T_{кр} = 25$; $p < 0,05$; $n= 18$) (табл. 4.2).

Таблиця 4. 2

**Порівняльний аналіз зміщення показників групової самооцінки
дитячо-юнацьких футбольних команд КГ**

Показник	До експерименту	Після експерименту	Т	р
	$\bar{x} \pm S$	$\bar{x} \pm S$		
Здатність групи вирішувати складні ситуації	$7,56 \pm 3,2$	$7,81 \pm 0,9$	12,50	$< 0,01^*$
Фізична підготовленість команди	$8,01 \pm 2,4$	$8,39 \pm 1,3$	13,00	$< 0,01^*$
Технічна підготовленість команди	$7,28 \pm 2,4$	$7,17 \pm 0,5$	42,00	$> 0,05$
Тактична підготовленість команди	$7,64 \pm 2,3$	$7,96 \pm 0,2$	23,50	$< 0,01^*$
Ефективність командної взаємодії	$8,36 \pm 2,1$	$7,79 \pm 0,4$	37,50	$> 0,05$
Середнє значення	$7,77 \pm 2,4$	$7,82 \pm 1,5$	27,00	$< 0,05^*$

Примітка: * – показники, які є достовірно відмінними за T – критерієм, $EG (n = 18, T_{кр} (p \leq 0,01) = 15, T_{кр} (p \leq 0,05) = 25)$

Очевидно, що контрольна група, яка займалася за звичайною програмою ДЮСШ, не зазнала значного впливу на підвищення ефективності командної роботи всіх показників.

Порівняльний аналіз зсуву показників середнього значення *групової самооцінки* гравців дитячо-юнацьких футбольних командах експериментальної «Нива» і контрольної «Темп» групи до та після формувального експерименту представлено на рис. 4.1.

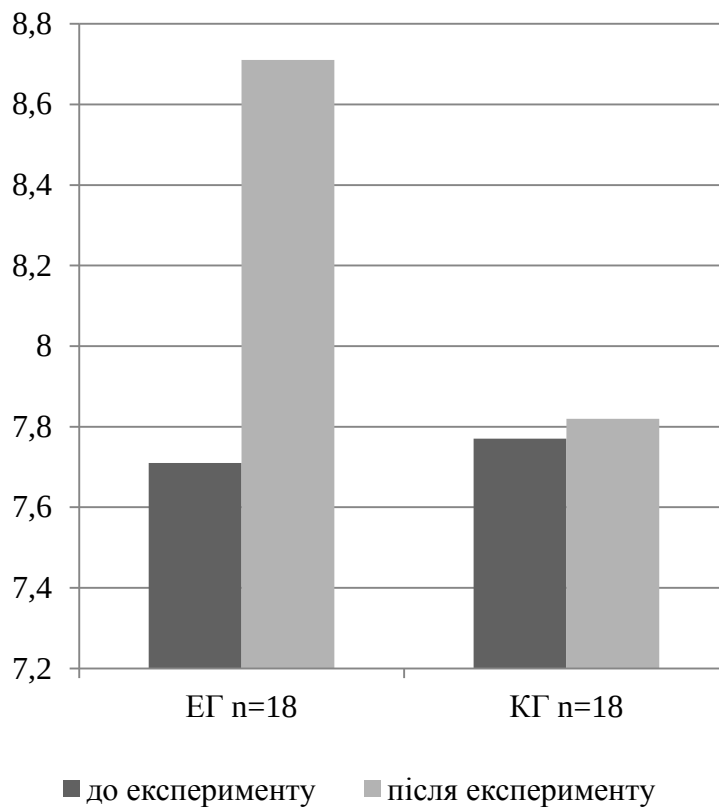

Рис. 4.1. Порівняльний аналіз зсуву показників середнього значення групової самооцінки дитячо-юнацьких футбольних команд

За результатами аналізу зміщень якісних показників *групових ролей* (опитувальник М. Белбіна «Belbin team roles assessment») дитячо-юнацьких футбольних командах нами отримано зсув даних гравців досліджуваних команд (табл. 4.3 і 4.4).

В експериментальній групі (табл. 4.3) зафіксовано достовірні зміщення в показниках «діючий» ($T=14,50$; $T_{кр}=15$; $p < 0,01$; $n = 18$), що свідчить про

покращення особистої дисциплінованості гравців, їх надійності, консервативності та ефективності у спільній роботі команди. Відбулося покращення моральної стабільності та зниження рівня тривоги футболістів. Такі гравці працюють переважно на команду, а не заради власних інтересів і здатні реалізувати ідеї у практичних діях.

Таблиця 4.3

Порівняльний аналіз зміщення показників групових ролей дитячо-юнацьких футбольних команд ЕГ

Показник	До експерименту	Після експерименту	Т	р
	$\bar{x} \pm S$	$\bar{x} \pm S$		
Експериментальна група				
Діючий	8,14 ± 2,9	10,47 ± 2,4	14,50	< 0,01*
Голова	10,38 ± 6,4	14,82 ± 4,2	10,00	< 0,01*
Порушник спокою	8,79 ± 3,5	8,48 ± 2,3	45,30	> 0,05
Мислитель	6,35 ± 2,4	8,87 ± 3,2	8,45	< 0,01*
Дослідник ресурсів	7,17 ± 7,6	9,13 ± 5,6	8,65	< 0,01*
Оцінювач	5,35 ± 3,6	10,58 ± 1,5	6,50	< 0,01*
Колективіст	11,14 ± 6,8	15,31 ± 4,1	3,85	< 0,01*
Завершувач	11,31 ± 6,4	9,94 ± 4,2	41,30	> 0,05
Середнє значення	8,58 ± 0,6	10,95 ± 3,5	23,25	< 0,05*

Примітка: * – показники, які є достовірно відмінними за Т – критерієм, ЕГ (n = 18, T_{кр} (p ≤ 0,01) = 15, T_{кр} (p ≤ 0,05) = 25)

Спостерігається зміщення показника «голова» (Т = 10,00; Т_{кр} = 15; p < 0,01; n = 18). Такі гравці за своєю натурою схильні довіряти колегам і приймати їх такими, якими вони є, без прояву ревностів або підозрілості. Водночас, ці гравці повинні вміти домінувати в команді та підтримувати її цілі й завдання, що обґрунтовує їхню домінуючу позицію. «Голова»

спокійний, урівноважений і незворушний при виникненні суперечок і розбіжностей у команді.

Зафіксовано достовірне зміщення в експериментальній групі за показником «мислитель» ($T=8,450$; $T_{кр}=15$; $p<0,01$; $n=18$). Зазвичай це гравці, які пропонують оригінальні ідеї та вирішують складні ситуації, відзначаються розумом і широким кругозором. Вони мають високий інтелектуальний рівень і дуже високий показник креативності. Ці футболісти є яскравими представниками інтелектуалів-одинаків, які часто сприймаються в команді як не надто комунікабельні. Їм властиві прямота та чесність у спілкуванні. Такі гравці здатні привносити інноваційні ідеї в командну роботу.

В експериментальній групі зафіксовано достовірне зміщення за показником «дослідник ресурсів» ($T=8,65$; $T_{кр}=15$; $p<0,01$; $n=18$). Це ентузіасти, які досліджують нові можливості та ідеї інших людей і вдосконалюють їх. Вони є хорошими співрозмовниками в колективі та легко інтегруються в нову команду.

При вмілому керівництві команди мислитель і дослідник можуть успішно співіснувати, не зазіхаючи на територію один одного і кожен з них робитиме свій внесок у пропозицію нових ідей для спільної діяльності команди.

В експериментальній групі зафіксовано достовірні зміщення за показником «оцінювач» ($T=6,50$; $T_{кр}=15$; $p<0,01$; $n=18$). Такі гравці об'єктивні, аналізують усі варіанти для прийняття важливих рішень і намагаються передбачити результат. Вони захищають команду від прийняття імпульсивних, відчайдушних рішень. Їм властиві високий інтелектуальний рівень і критичне мислення, особливо в контраргументації. Оцінювачі зазвичай повільні у своїх міркуваннях і завжди віддають перевагу ретельному обмірковуванню.

Також в експериментальній групі спостерігаються достовірні зміщення за показником «колективіст» ($T=3,85$; $T_{кр}=15$; $p<0,01$; $n=18$). Такі гравці

характеризуються м'якістю, дипломатичністю, вмінням слухати та уникати непорозумінь, а також чутливі до партнерів та ситуацій у команді. Коли в команді є люди, з якими важко спілкуватися, колективісти здатні здійснити м'який вплив на ситуацію та попередити потенційні конфлікти.

Також спостерігаємо достовірні зміщення за показником «середнє значення» ($T = 23,25$; $T_{кр}=25$; $p < 0,05$; $n = 18$) що обґрунтовує зафіксований попередній результат.

У дитячо-юнацькій команді контрольної групи (табл. 4.4) відзначається зсув за показником «голова» ($T = 14,15$; $T_{кр} = 15$; $p < 0,01$; $n = 18$). Це гравці, які сприяють та підтримують, довіряють і не проявляють ревності або підозрілості.

Таблиця 4.4

Порівняльний аналіз зміщення показників групових ролей дитячо-юнацьких футбольних команд КГ

Показник	До експерименту	Після експерименту	Т	р
	$\bar{x} \pm S$	$\bar{x} \pm S$		
Контрольна група				
Діючий	8,70 ± 4,2	8,28 ± 5,3	36,45	> 0,05
Голова	7,63 ± 5,5	8,40 ± 4,5	14,15	< 0,01*
Порушник спокою	9,41 ± 5,1	9,08 ± 7,4	34,65	> 0,05
Мислитель	6,79 ± 3,4	7,13 ± 4,5	26,50	< 0,05*
Дослідник ресурсів	7,87 ± 4,8	7,65 ± 5,4	30,40	< 0,05*
Оцінювач	6,85 ± 5,2	6,55 ± 4,5	55,40	> 0,05
Колективіст	8,79 ± 2,1	8,78 ± 5,9	35,50	> 0,05
Завершувач	8,96 ± 5,4	8,76 ± 5,5	48,65	> 0,05
Середнє значення	8,13 ± 0,5	8,07 ± 2,3	35,45	> 0,05

Примітка: * – показники, які є достовірно відмінними за T – критерієм, $EG (n = 18, T_{кр} (p \leq 0,01) = 15, T_{кр} (p \leq 0,05) = 35)$

Такі футболісти проявляють силу у домінуванні та відданості груповим нормам. Вони є зрілими, впевненими та самодисциплінованими гравцями, які вміють чітко визначати цілі, просувати рішення та делегувати повноваження. Вони вміло організовують роботу команди та її ресурси відповідно до групових цілей. Ці футболісти розуміють як сильні, так і слабкі сторони команди і намагаються максимально використовувати потенціал кожного з її гравців.

Зафіксовано достовірні зміщення в контрольній групі за показником «мислитель» ($T=26,50$; $T_{кр}=35$; $p<0,05$; $n=18$), що характеризується учасниками, які привносять оригінальні ідеї в команду та вирішують складні питання. Також були зафіксовані достовірні зміщення за показником «дослідник ресурсів» ($T=30,40$; $T_{кр}=35$; $p<0,05$; $n=18$), що вказує на те, як гравці досліджують нові можливості та розвивають їх, створюючи умови і збираючи корисні ресурси для команди.

За іншими показниками контрольної групи достовірних зрушень не зафіксовано.

Порівняльний аналіз зсуву показників середнього значення *групових ролей* гравців дитячо-юнацьких футбольних командах експериментальної «Нива» і контрольної «Темп» групи до та після формувального експерименту представлено на рис. 4.2.

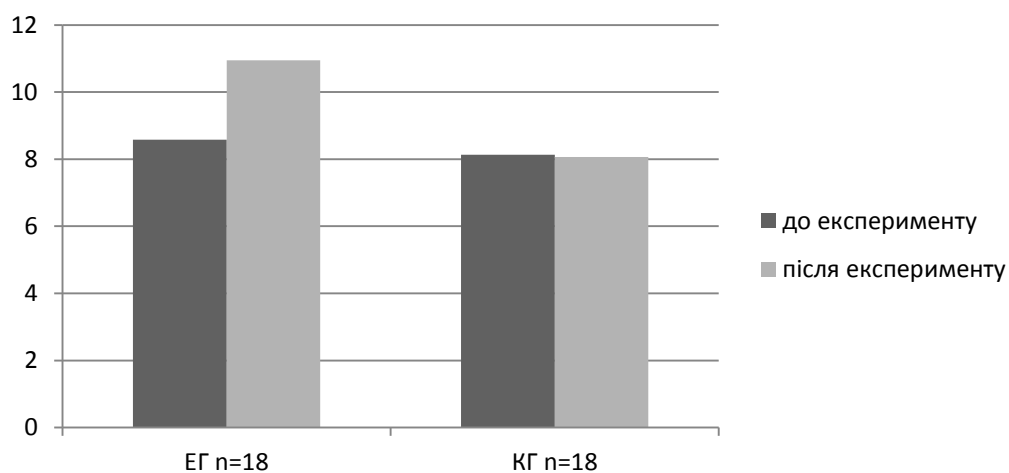

Рис. 4.2. Порівняльний аналіз зсуву показників середнього значення групових ролей дитячо-юнацьких футбольних команд

За результатами аналізу зміщень якісних показників *групової ідентичності* (за методикою «Модифікація шкали організаційної ідентифікації Дж. Чені) дитячо-юнацьких футбольних командах нами отримано зсув даних гравців досліджуваних команд (табл. 4.5 і 4.6).

Таблиця 4.5

**Порівняльний аналіз зміщення показників групової ідентичності
дитячо-юнацьких футбольних команд ЕГ**

Показник	До експерименту	Після експерименту	Т	р
	$\bar{x} \pm S$	$\bar{x} \pm S$		
Експериментальна група				
Самокатегоризація	11,35 ±4,1	13,43 ± 1,7	5,30	< 0,01*
Валентність ідентифікації	5,48 ± 5,6	7,84 ± 5,3	10,45	< 0,01*
Емоційна прив'язаність	17,10 ±2,4	14,85 ± 3,5	10,40	< 0,01*
Спільність групових цілей і цінностей	10,42 ±2,5	17,99 ± 3,7	13,25	< 0,01*
Середнє значення	11,08 ±2,4	13,52 ± 4,5	2,15	< 0,01*
Графічна шкала оцінки організаційної ідентифікації	6,32 ± 1,1	7,10 ± 1,5	8,30	< 0,01*

Примітка: * – показники, які є достовірно відмінними за T – критерієм, ЕГ ($n = 18$, $T_{кр} (p \leq 0,01) = 15$, $T_{кр} (p \leq 0,05) = 25$)

Зафіксовано достовірні зміни в експериментальній групі за показником «самокатегоризація» ($T=5,30$; $T_{кр}=15$; $p<0,01$; $n=18$), що вказує на усвідомлення гравцями своєї приналежності до команди. Цей показник відображає власне розуміння та є формою «когнітивного групування властивих самому собі ознак і уявлень самого себе як ідентичного,

аналогічного, тотожного певному класу стимулів, відмінного від іншого класу стимулів» (табл. 4.5).

Зафіксовано наступні зміни в експериментальній групі за показником «валентність ідентифікації» ($T = 10,45$; $T_{кр} = 15$; $p < 0,01$; $n = 18$). Цей показник відображає різність у ставленні гравців до команди та їхнього відчуття приналежності до неї, що може виявлятися як у позитивній, так і у негативній ідентифікації.

Зафіксовано достовірну зміну в експериментальній групі за показником «емоційна прив'язаність» ($T = 10,40$; $T_{кр} = 15$; $p < 0,01$; $n = 18$). Це вказує на те, що гравці виявляють емоційну прихильність до команди, ідентифікують себе з нею та активно беруть участь у її житті. Ця емоційна прив'язаність має кілька взаємопов'язаних компонентів, включаючи ідентифікацію, утягнутість та лояльність, а також внутрішню інтеграцію цих значень.

Також виявлено достовірні зміни в експериментальній групі за показником «спільність групових цілей і цінностей» ($T = 13,25$; $T_{кр} = 15$; $p < 0,01$; $n = 18$). Це свідчить про те, що такі гравці намагаються впровадити свою власну систему цілей і цінностей «Я-концепція», яку вони визнають, в цілі та цінності команди.

Установлено статистично достовірні зміни в експериментальній групі за показником «середнє значення» ($T = 2,15$; $T_{кр} = 15$; $p < 0,01$; $n = 18$).

Виявлено статистично значущі зміни в експериментальній групі за показником «графічна шкала оцінки організаційної ідентифікації» ($T = 8,30$; $T_{кр} = 15$; $p < 0,01$; $n = 18$). Це, у свою чергу, визначається як стан або результат ідентифікації у певний момент часу, що виражається у глибині відчуття та переживання гравців інтегративного зв'язку зі значущим суб'єктом та їхньою потребою в ньому. Також це включає сприйняття себе та іншого суб'єкта відповідно до їхніх актуальних характеристик, а також переживання подій, що стосуються цього зв'язку.

Також зафіксовано достовірні зміни в контрольній групі (табл. 4.6). Зокрема за показниками: «валентність ідентифікації» ($T = 25,50$; $T_{кр} = 35$;

$p < 0,05$; $n = 18$), що відображає психологічні зв'язки між гравцями та командою на основі сприйняття схожості спільних характеристик, та за показником «емоційна прив'язаність» ($T=14,30$; $T_{кр} = 15$; $p < 0,01$; $n = 18$), що виявляє рівень емоційного залучення гравців до спільної спортивної діяльності.

Таблиця 4.6

**Порівняльний аналіз зміщення показників групової ідентичності
дитячо-юнацьких футбольних команд КГ**

Показник	До експерименту	Після експерименту	Т	р
	$\bar{x} \pm S$	$\bar{x} \pm S$		
Контрольна група				
Самокатегоризація	11,17 ± 3,8	11,05 ± 1,6	44,35	> 0,05
Валентність ідентифікації	6,48 ± 5,2	6,65 ± 3,7	25,50	< 0,05*
Емоційна прив'язаність	17,02 ± 6,5	17,06 ± 3,7	14,30	< 0,01*
Спільність групових цілей і цінностей	6,37 ± 3,2	16,35 ± 3,1	41,90	> 0,05
Середнє значення	10,26 ± 3,2	10,25 ± 3,2	54,60	> 0,05
Графічна шкала оцінки організаційної ідентифікації	5,54 ± 1,1	5,67 ± 2,7	42,60	> 0,05*

Примітка: * – показники, які є достовірно відмінними за T – критерієм, $EG (n = 18, T_{кр} (p \leq 0,01) = 15, T_{кр} (p \leq 0,05) = 25)$

Порівняльний аналіз зсуву показників середнього значення *групової ідентичності* гравців дитячо-юнацьких футбольних командах експериментальної «Нива» і контрольної «Темп» групи до та після формувального експерименту представлено на рис. 4.3.

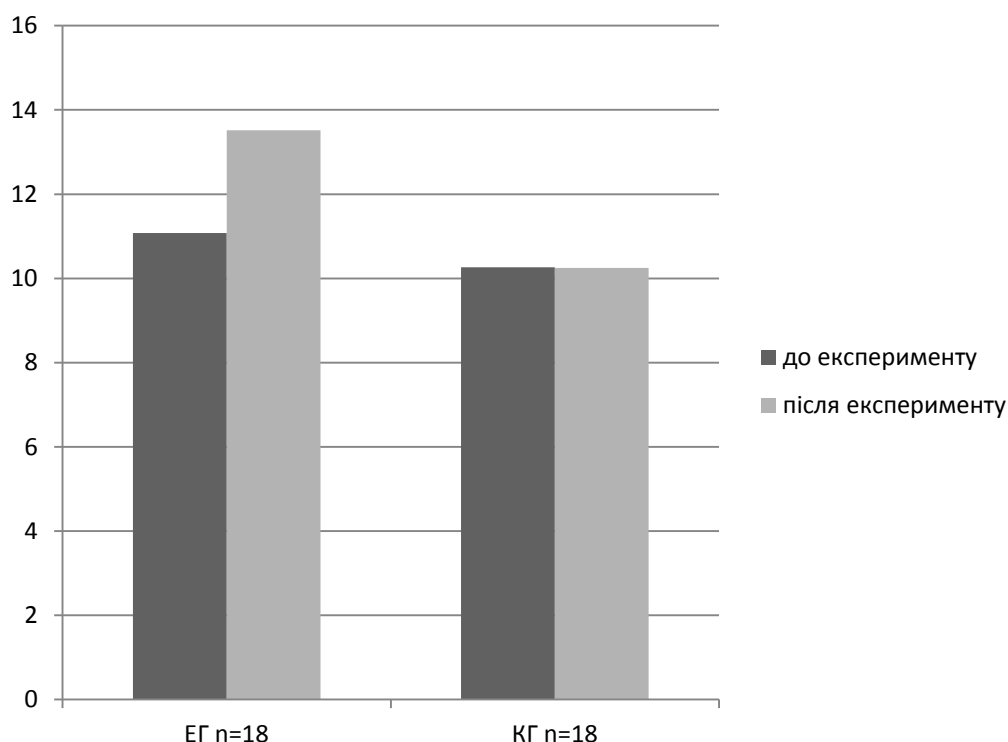

Рис. 4.3. Порівняльний аналіз зсуву показників середнього значення групової ідентичності дитячо-юнацьких футбольних команд

За результатами аналізу зміщень якісних показників *групової організованості* (за методикою «Зорово-аналогова шкала організованості групи») дитячо-юнацьких футбольних командах нами отримано зсув даних гравців досліджуваних команд (табл. 4.7 і 4.8).

Варто зазначити, що достовірну відмінність зафіксовано за усіма показниками експериментальної групи (табл. 4.7). Зокрема, за допомогою графічної шкали можна спостерігати зростання показника «спрацьованість» ($T = 5,50$; $T_{кр}=15$; $p < 0,01$; $n = 18$). Цей показник відображає результат взаємодії партнерів по команді та їхню емоційно-вольову продуктивність під час навчально-тренувального процесу, що потребує певних зусиль. В експериментальній групі виявлено достовірну відмінність за показником «психологічна сумісність» ($T = 12,50$; $T_{кр}= 15$; $p < 0,01$; $n = 18$). Цей показник відображає найкраще поєднання особистісних якостей гравців, їхню

пристрасність, погляд, характер та культуру, що успішно доповнюють партнерів у команді.

Таблиця 4.7

Порівняльний аналіз зміщення показників групової організованості дитячо-юнацьких футбольних команд ЕГ

Показник	До експерименту	Після експерименту	Т	р
	$\bar{x} \pm S$	$\bar{x} \pm S$		
Експериментальна група				
Спрацьованість	73,38 ± 18,1	81,06 ± 21,4	5,50	< 0,01*
Психологічна сумісність	71,23 ± 21,2	79,51 ± 18,9	12,50	< 0,01*
Успішність виконання поставлених спортивних завдань	77,43 ± 17,2	81,22 ± 18,9	13,00	< 0,01*
Середнє значення	74,02 ± 15,0	80,59 ± 21,5	6,50	< 0,01*

Примітка: * – показники, які є достовірно відмінними за T – критерієм, ЕГ ($n = 18$, $T_{кр} (p \leq 0,01) = 15$, $T_{кр} (p \leq 0,05) = 25$)

Достовірну відмінність в експериментальній групі зафіксовано за показником «успішність виконання поставлених спортивних завдань» ($T=13,00$; $T_{кр} = 15$; $p < 0,01$; $n = 18$) та «середнє значення» ($T = 6,50$; $T_{кр} = 15$; $p < 0,01$; $n = 18$). Ці результати свідчать про значне підвищення організованості та мотивації гравців у команді експериментальної групи.

Аналіз показників групової організованості у контрольній групі вказує на те, що у гравців дитячо-юнацької команди, які не займалися розробленою програмою, відбувся зсув лише за одним показником, а саме «спрацьованість» ($T = 26,50$; $T_{кр} = 25$; $p < 0,05$; $n = 18$), який відображає психологічний клімат у футбольній команді (табл. 4.8).

Таблиця 4.8

Порівняльний аналіз зміщення показників групової організованості дитячо-юнацьких футбольних команд КГ

Показник	До експерименту	Після експерименту	Т	р
	$\bar{x} \pm S$	$\bar{x} \pm S$		
Контрольна група				
Спрацьованість	64,18 ±16,7	64,53 ± 17,5	26,50	< 0,05*
Психологічна сумісність	63,01 ±19,5	53,02 ± 15,8	45,50	> 0,05
Успішність виконання поставлених спортивних завдань	63,62 ±17,5	63,47 ± 16,7	36,50	> 0,05
Середнє значення	63,60 ±16,3	60,34 ± 15,9	40,00	> 0,05

Примітка: * – показники, які є достовірно відмінними за T – критерієм, $EG (n = 18, T_{кр} (p \leq 0,01) = 15, T_{кр} (p \leq 0,05) = 25)$

Порівняльний аналіз зсуву показників середнього значення *групової організованості* гравців дитячо-юнацьких футбольних командах експериментальної «Нива» і контрольної «Темп» групи до та після формувального експерименту представлено на рис. 4.4.

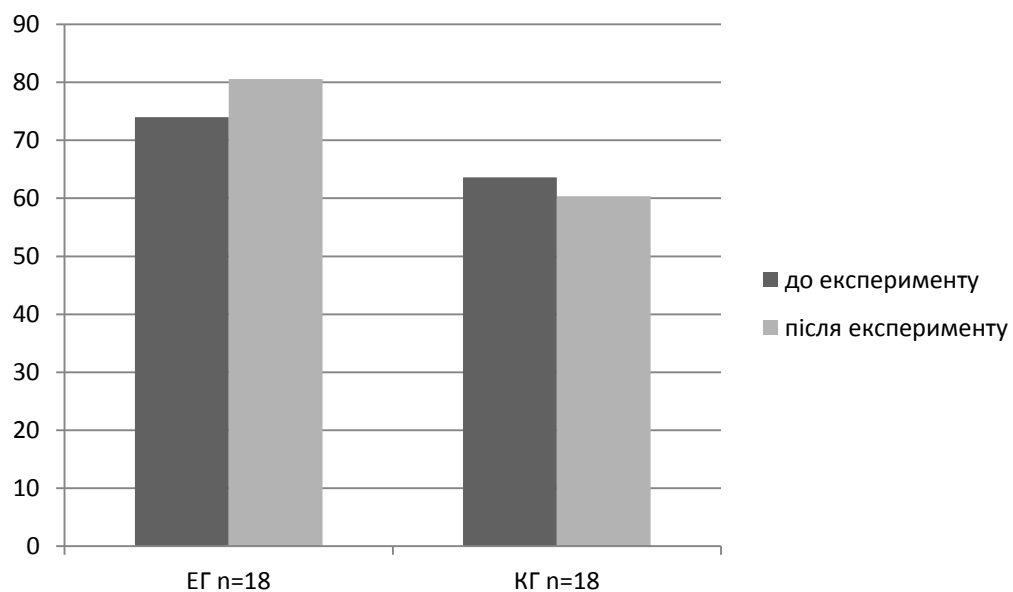

Рис. 4.4. Порівняльний аналіз зсуву показників середнього значення групової організованості дитячо-юнацьких футбольних команд

Порівнюючи зсув достовірних показників спільної діяльності гравців дитячо-юнацьких футбольних команд до та після проведення формувального експерименту, було виявлено позитивні зміни в експериментальній групі, яка займалася за розробленою програмою. У цій групі спостерігалось покращення в 23 з 25 якісних показників, на відміну від контрольної групи, яка дотримувалася звичайної програми ДЮСШ, де зсув відбувся лише у 11 з 25 якісних показників (табл. 4.9).

Таблиця 4.9

**Порівняльний аналіз зсуву достовірно відмінних показників
спільної діяльності дитячо-юнацьких футбольних команд**

Показник	ЕГ	КГ
	Кількість зсуву показників, одиниць	
Групова самооцінка	6/6	6/4
Групові ролі	9/7	9/3
Групова ідентичність	6/6	6/3
Групова організованість	4/4	4/1
Всього	25/23	25/11

Зафіксовані зміни підтверджують позитивний результат формувального експерименту щодо підвищення показників ефективності спільної діяльності дитячо-юнацьких футбольних команд засобами гри на основі застосування впровадженої програми.

Висновки до розділу 4

Для підвищення якісних показників спільної діяльності дитячо-юнацьких футбольних команд, нами було розроблено програму *«Формування спільних дій гравців дитячо-юнацьких футбольних команд під час ігрової діяльності»*, яка використовувалася як засіб досягнення поставленої мети.

Гравці дитячо-юнацької футбольної команди «Нива» 2008 року народження експериментальної групи, де була впроваджена програма «Формування спільних дій гравців дитячо-юнацьких футбольних команд під час гри», показали позитивні зміни в 23 з 25 досліджуваних якісних показниках спільної діяльності, таких як групова самооцінка, групові ролі, групова ідентичність та групова організованість. У той час як у дитячо-юнацькій футбольній команді «Темп» 2008 року народження контрольної групи, яка застосовувала традиційну програму ДЮСШ, подібні зміни були зафіксовані лише в 11 з 25 показників.

Зафіксовані зміни підтверджують позитивний результат формувального експерименту щодо підвищення показників ефективності спільної діяльності дитячо-юнацьких футбольних команд засобами гри.

Висновки

Сучасна спортивна психологія розвивається як теоретична наука та практична дисципліна, яка відіграє важливу роль у покращенні ефективності командної роботи гравців дитячо-юнацьких футбольних команд під час тренувальної та змагальної діяльності. У цьому контексті особливу роль відіграє спортивний психолог або тренер, які є незамінними у специфічних та нестандартних умовах, характерних для роботи з командою, зокрема у взаємодії з гравцями та іншими членами колективу. Зокрема, ефективна організація факторів взаємодії гравців дитячо-юнацьких команд (взаєморозуміння, зіграність, командна довіра та ідентичність, спільність мети та мотивів) переважно є вирішальними елементами для досягнення цілей футбольної команди.

Водночас, попри значні наукові досягнення в цій галузі, методичні аспекти діагностики, розвитку та контролю ефективності спільних змагальних і тренувальних дій гравців дитячо-юнацьких футбольних команд залишаються недостатньо розробленими.

1. Рольові очікування спортсменів в індивідуальній та командній діяльності відображають їх готовність до активності та взаєморозуміння з тренером. Для ефективної взаємодії тренер повинен обирати оптимальні форми керівництва, враховуючи ці очікування. Спортивна сфера створює унікальний контекст для соціального розвитку дітей, дозволяючи їм насолоджуватися моментом і будувати уявлення про себе в майбутньому, базуючись на досвіді та мріях. Ідентичність формується з уявлень і переживань, що визначають самототожність: «Це я зараз» і «Це я в майбутньому».

Роль спортсмена у команді визначається такими чинниками, як спортивна функція, рівень досягнень, темперамент, соціальна спрямованість та зовнішній вигляд. Виходячи з цих характеристик, спортсмени можуть бути лідерами, мати позитивні зв'язки, мати стосунки з меншістю або бути

ізолюваними. Ефективність команди залежить від групової сумісності, яка поділяється на фізіологічну (рівень підготовки) і соціально-психологічну (особисті якості). Психологічна сумісність визначає клімат у команді і впливає на успіх. Наявність навіюваних і конформних футболістів може перешкоджати взаємодії, але такі гравці можуть допомогти тренеру спрямовувати розвиток команди і формувати груповий настрій.

2. На основі порівняння середніх даних якісних показників спільної діяльності у гравців дитячо-юнацьких футбольних команд було складено їх рейтинг. Гравці команди «Нива» мають найвищу суму рангів (11). Найвищі данні зареєстровано за показником: *групової самооцінки* «технічна підготовленість команди» ($7,60 \pm 2,3$); *групових ролей* «колективіст» ($11,14 \pm 6,8$), «доводить до кінця» ($11,31 \pm 6,4$); *групової ідентичності* «спільність групових цілей і цінностей» ($10,42 \pm 2,5$), «графічна шкала оцінки організаційної ідентичності» ($6,32 \pm 1,1$); *групової організованості* «спрацьованість» ($73,38 \pm 18,1$), «психологічна сумісність» ($71,23 \pm 21,2$), «успішність виконання поставлених спортивних завдань» ($77,43 \pm 17,2$), «середнього значення» ($74,02 \pm 15,0$). Нижчий ранг був зафіксований у гравців команд «Авангард» (7) і «Темп» (6). Це свідчить про здатність досліджуваних футболістів дитячо-юнацьких футбольних команд узгоджувати свої думки та судження, а також спільно уявляти та сприймати завдання команди для їх успішного виконання.

Порівняння середніх даних якісних показників спільної діяльності дитячо-юнацьких футбольних команд у гравців за їх амплуа, було встановлено, що футболісти які виступають у ролі «воротаря», показали найвищу суму рангів (16). Найвищі данні зареєстровано за показником: *групової самооцінки* «здібність групи вирішувати складні ситуації» ($8,76 \pm 1,5$), «технічна підготовленість команди» ($8,34 \pm 1,7$), «ефективність командної взаємодії» ($9,53 \pm 1,4$), «середнього значення» ($7,99 \pm 1,3$); *групових ролей* «оцінювач» ($11,14 \pm 6,8$); *групової ідентичності* «емоційна прив'язаність» ($19,35 \pm 3,2$), «графічна шкала оцінки організаційної

ідентичності» ($6,82 \pm 1,2$); «середнього значення» ($13,05 \pm 2,5$); *групової організованості* «спрацьованість» ($84,14 \pm 10,4$), «психологічна сумісність» ($78,10 \pm 18,9$), «середнього значення» ($78,57 \pm 13,7$).

У той же час для гравців на позиціях «півзахисника» та «нападаючого» ці показники становили відповідно суму рангів (10 і 8). Найнижчий результат суми рангів, який склав (6), був зафіксований у гравців, які грають на позиції «захисника». Ці дані вказують на рівень взаємодії гравців дитячо-юнацьких футбольних команд у межах їхніх ігрових позицій, що відображає спрямованість дій гравців на досягнення командних, а не індивідуальних результатів.

3. Успішність спільної діяльності дитячо-юнацьких футбольних команд значною мірою визначається особистісними характеристиками та досвідом взаємодії гравців під час навчально-тренувального процесу. У кожного гравця формуються унікальні якості, що впливають на узгодженість дій всієї команди. Для підвищення якості спільної діяльності гравців ми розробили програму «Формування спільних дій гравців дитячо-юнацьких футбольних команд під час ігрової діяльності», яка використовується як інструмент досягнення цієї мети.

Гравці дитячо-юнацької футбольної команди «Нива» 2008 року народження експериментальної групи, де була впроваджена програма «Формування спільних дій гравців дитячо-юнацьких футбольних команд під час гри», показали позитивні зміни в 23 з 25 досліджуваних якісних показниках спільної діяльності, таких як групова самооцінка, групові ролі, групова ідентичність та групова організованість. У той час як у дитячо-юнацькій футбольній команді «Темп» 2008 року народження контрольної групи, яка застосовувала традиційну програму ДЮСШ, подібні зміни були зафіксовані лише в 11 з 25 показників.

В експериментальній групі зафіксовані достовірні зміщення в показниках групової самооцінки: «здатність групи вирішувати складні ситуації» ($T = 7,50$; $T_{кр}=15$; $p < 0,01$; $n = 18$); «фізична підготовленість

команди» ($T = 12,50$; $T_{кр}=15$; $p < 0,01$; $n = 18$); «технічна підготовленість команди» ($T = 14,50$; $T_{кр}=15$; $p < 0,01$; $n = 18$); «тактична підготовленість команди» ($T = 5,00$; $T_{кр}=15$; $p < 0,01$; $n = 18$); «ефективність командної взаємодії» ($T = 4,00$; $T_{кр}=15$; $p < 0,01$; $n = 18$) та «середнє значення» ($T = 3,50$; $T_{кр} = 15$; $p < 0,01$; $n = 18$).

Достовірні зміни в експериментальній групі зафіксовано за показником *групових ролей*: «діючий» ($T=14,50$; $T_{кр} =15$; $p < 0,01$; $n = 18$); «голова» ($T = 10,00$; $T_{кр} =15$; $p<0,01$; $n = 18$); «мислитель» ($T=8,450$; $T_{кр} =15$; $p<0,01$; $n=18$); «дослідник ресурсів» ($T=8,65$; $T_{кр} = 15$; $p<0,01$; $n=18$); «оцінювач» ($T=6,50$; $T_{кр} =15$; $p<0,01$; $n=18$); «колективіст» ($T = 3,85$; $T_{кр} = 15$; $p < 0,01$; $n = 18$); «середнє значення» ($T = 23,25$; $T_{кр}=25$; $p < 0,05$; $n = 18$).

Відбулось зміщення в експериментальній групі групової ідентичності за показниками: «самокатегоризація» ($T=5,30$; $T_{кр}=15$; $p<0,01$; $n=18$), «валентність ідентифікації» ($T = 10,45$; $T_{кр} = 15$; $p < 0,01$; $n = 18$), «емоційна прив'язаність» ($T = 10,40$; $T_{кр} = 15$; $p < 0,01$; $n = 18$), «спільність групових цілей і цінностей» ($T = 13,25$; $T_{кр} = 15$; $p<0,01$; $n = 18$), «середнє значення» ($T = 2,15$; $T_{кр} = 15$; $p < 0,01$; $n = 18$). А також «графічна шкала оцінки організаційної ідентифікації» ($T = 8,30$; $T_{кр}=15$; $p<0,01$; $n = 18$).

А також зафіксовано зміщення в експериментальній групі *групової організованості* в показниках: «спрацьованість» ($T = 5,50$; $T_{кр}=15$; $p < 0,01$; $n = 18$), «психологічна сумісність» ($T = 12,50$; $T_{кр} = 15$; $p < 0,01$; $n = 18$), «успішність виконання поставлених спортивних завдань» ($T=13,00$; $T_{кр} = 15$; $p < 0,01$; $n = 18$) та «середнє значення» ($T = 6,50$; $T_{кр} = 15$; $p < 0,01$; $n = 18$).

Зафіксовані зміни підтверджують позитивний результат формувального експерименту щодо підвищення показників ефективності спільної діяльності гравців дитячо-юнацьких футбольних команд засобами гри.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрэ Ван Лисбет Пранаяма. Путь к тайнам йоги : пер. с испан. / И. Орлова, О. Сиваковская. – К. : изд-во Янус, 2000. – 110 с.
2. Асаулюк І. Професійно-прикладна фізична підготовка студентів мистецьких спеціальностей: монографія. Вінниця, 2019. 424 с.
3. Асаулюк І, Дяченко А, Каплінський В. Педагогічні аспекти діяльності тренера. Фізична культура, спорт та здоров'я нації. 2017;3(22):125.
4. Блажко Богдан, Александренко Микола. Управління міжособистісними конфліктами футбольних команд. Фізична культура, спорт та фізична реабілітація в сучасному суспільстві: збірник наукових праць XIII Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції. Вінниця: ТОВ «Твори» 2021. С.68-73.
5. Борисова О.В, Сушко Р.О. (2016). Розвиток спортивних ігор в умовах глобалізації спорту [методичні рекомендації]. Київ.: Вид. «Науковий світ». 35с.
6. Бринзак С.С. Прогнозування психологічної сумісності спортсменів у команді (на прикладі ігрових видів спорту) : автореф. дис... канд. наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.01 / С. С. Бринзак; Нац. ун-т фіз. виховання і спорту України. К., 2009. 20 с.
7. Бріскін Ю.А, Пітин М.П, Богуславська В.Ю. (2016). Проблеми теоретичної підготовки в спорті. Фізична культура, спорт та здоров'я нації: зб. наук. праць. 1. 257-261.
8. Бузнік А.І. Мінімізація конфліктної взаємодії спортсменів у юнацьких збірних командах з футболу [автореферат]. Державний НДІ фізичної культури і спорту. К., 2002. 18 с.
9. Вейнберг Р.С., Гоулд Д. Психологія спорту : навч. вид. Київ : Олімп. л – ра, 2001. 116 с.
10. Вознюк Т.В. Основи теорії та методики спортивного тренування. Вінниця: ФОП Корзун Д.Ю., 2017. 240 с.

11. Вознюк Т.В. Оптимізація тренувального процесу кваліфікованих баскетболісток засобами швидко-силової спрямованості на передзмагальному етапі підготовки : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. вих. і спорту : спец. 24.00.01 Олімпійський і професійний спорт. Львів, 2006. 23 с.

12. Вознюк Т.В. (2008). Оцінка перспективності юних баскетболісток. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. 3.198-201.

13. Вознюк Т.В., Перепелиця М.О. Групові тактичні взаємодії провідних юнацьких команд Європи з хокею на траві у фазі володіння м'ячем. В: Куц ОС, редактор. Фізична культура, спорт та здоров'я нації. Зб. наук. пр. Вінниця: Вінницький держ. пед. ун-т імені Михайла Коцюбинського; 2012;14, с. 86 – 91

14. Вознюк Т.В., Перепелиця О.А. Управління підготовкою кваліфікованих спортсменів в командних ігрових видах спорту на основі аналізу змагальної діяльності. В: Костюкевич ВМ, редактор. Актуальні проблеми фізичного виховання та методики спортивного тренування. Зб. наук. пр. Вінниця: Вінницький держ. пед. ун-т імені Михайла Коцюбинського; 2014. с. 87–91.

15. Вознюк Т.В, Свіршук Н.С, Галайдюк М.А. (2021) Формування внутрішньої мотивації до рухової діяльності учнів середніх класів при вивченні варіативного модуля «Баскетбол». Фізична культура, спорт та здоров'я нації: зб. наук. пр. Вінниця. 11(30). 15-27.

16. Войтенко С.М. Аналіз зв'язків групової ефективності з якісними показниками спільної діяльності спортивних команд. Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. пр. IX Міжнар. наук.-практ. конф. Вінниця, 2014. Вип. 18, т. 1. С. 367 – 374.

17. Войтенко С.М. Взаємозв'язок показників спільної діяльності із груповою ефективністю футбольних команд. Фізична культура, спорт та здоров'я нації: зб. наук. пр. Вінниця, 2021. № 11(30). С. 124-132.

18. Войтенко С.М. Ефективність суб'єкта спортивної діяльності: теоретичні засади та емпіричні фактори. Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. праць. Вип. 16. Вінниця, 2013. С. 100 – 107.

19. Войтенко С.М. Засоби регуляції спільної діяльності спортивних команд: Монографія. Вінниця: ВДПУ, 2022. 211 с.

20. Войтенко С.М. Методика підвищення групової ефективності спортивних команд : навч.-метод. посіб. Вінниця : ОЦ ВНАУ, 2015. 122 с.

21. Войтенко С.М. Психолого-педагогічні засоби регуляції спільної діяльності спортивних команд із різним типом взаємодії: автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.01; ЛДУФК. Львів, 2017. 23 с.

22. Войтенко С.М, Перепелиця М.О, Свірщук Н.С. (2020). Соціально-психологічні умови становлення суб'єктності малих груп (спортивних команд). Вісник Запорізького національного університету: Збірник наукових праць. Фізичне виховання та спорт. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика». 2. 113 – 120.

23. Войтенко С.М. (2019). Психологічні основи формування групової ефективності в малих групах. Фізична культура, спорт та здоров'я нації: зб. наук. пр. Житомир, 8 (27). 329 – 336.

24. Войтенко С.М. Розвиток наукових уявлень про спільну спортивну діяльність: феноменологія, структура, регуляція. Актуальні проблеми фізичної культури і спорту. 2013. Вип. 26(1). С. 55 – 65.

25. Войтенко С.М. Співвідношення рольового статусу та групової ідентифікації чоловіків та жінок у спільній спортивній діяльності. Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання, спорту та здоров'я людини. Львів, 2013. С. 178 – 181.

26. Войтенко С.М. Костюкевич В.М. Стасюк І.І. Теорія і методика викладання футзалу : навчальний посібник. Вінниця : ТВОРИ, 2022. 212 с.

27. Войтенко Сергій, Перепелиця Максим, Перепелиця Олександр. Характер спільної діяльності жіночих футбольних команд. Фізична культура,

спорт та здоров'я нації: збірник наукових праць. Вип. 16 (35). Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2023.

28. Воронова В.І. Психологія спорту : навч. посіб. Київ : Олімпійська література, 2007. 298 с.

29. Воронова, В. И. Психологическое сопровождение спортивной деятельности в футболе; Федерация Футбола Украины, Научнометодический (технический) комитет. Киев, 2001.

30. Воронова В, Петровська Т, Ковальчук В, Смоляр І. Психологічне дослідження особистості як суб'єкта спортивної діяльності. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2020. №2. С. 116-123.

31. Гринь О.Р. Психологічне забезпечення та супровід підготовки кваліфікованих спортсменів: навч. посіб. Київ : Олімпійська література, 2015. 276 с.

32. Дика, Л.Г. Психічна саморегуляція функціонального стану людини (системно-діяльний підхід). М: Ін-т психології РАН, 2003. 318 с.

33. Дрюэт Д. Футбол: Спорт для начинающих / Пер. С англ. Дрюэт Джим, Мэйсон Пол. М.: АСТ: Астрель, 2002. 48 с.

34. Зеленцов А.М, Лобановский В.В. Моделирование тренировки в футболе. 2-е изд. перераб. и доп. Киев: Альтерпресс; 1998. 216 с.

35. Ільїн Є.П. Психологія спорту. СПб.: П., 2009. 420 с.

36. Казаков Д.О. Спеціальна психологічна підготовка як чинник підвищення успішності ігрової діяльності кваліфікованих волейболісток : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. вих. і спорту : 24.00.01 / Дмитро Олександрович Казаков, Харків. держ. акад. фіз. культури. Харків : Б.в., 2014. 20 с.

37. Кенани Слим Бен Рида. Индикаторы психологического климата спортивной команды : автореф. дис. ... канд. наук по физ. воспитанию и спорту : [спец.] 24.00.01 «Олимпийский и профессиональный спорт» / Кенани Слим Бен Рида. Киев. 2005. 21 с.

38. Кирилук М., Коцюбняк В. Теоретичне обґрунтування наукових уявлень про спільну діяльність кваліфікованих футболістів. Фізична культура, спорт та фізична реабілітація в сучасному суспільстві: збірник наукових праць XIII Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції. Вінниця: ТОВ «Твори» 2023. С.

39. Козіна, Ж.Л. (2010). Спортивні ігри: навч. посіб. Харків: Точка. Том 1. 200 с.

40. Козина Ж.Л. Индивидуализация подготовки спортсменов в игровых видах спорта : монография. Харьков : Точка, 2009. 396 с.

41. Коломинский Я. Л. Психология взаимоотношений в малых группах: общ. и возраст. Особенности : учеб. пособие. 2-е изд., доп. Минск : Тетра Системс, 2000. 431 с.

42. Колосов А.Б. Когнітивний ресурс підвищення стрес-стійкості кваліфікованих спортсменів : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Андрій Борисович Колосов. Київ, 2007. 232 с.

43. Колосов А.Б, Войтенко С.М. Оцінка спільної діяльності спортивних команд різної кваліфікації. Спортивний вісник Придніпров'я. 2016. № 1. С. 58–63.

44. Колосов А.Б, Войтенко С.М. Психометрична адаптація опитувальника групової ефективності спортивної команди. Актуальні проблеми фізичної культури і спорту. 2014. Вип. 32 (4). С. 46 – 51.

45. Костюкевич В. М., Перепелиця О. А., Гудима С. А., Поліщук В. М. Теорія і методика викладання футболу: навчально-методичний посібник. 2-е вид. перероб. та доп. Київ: КНТ, 2017. 310 с.

46. Костюкевич В.М., Войтенко С.М., Стасюк І.І. Контроль у футболі : навчальний посібник. Вінниця : ТВОРИ, 2023. 244 с.

47. Костюкевич В.М. Модели тактики игры в футболе: монография. Винница : ТОВ «ТВОРИ», 2019. 168 с.

48. Костюкевич В.М., Врублевський Є. П., Вознюк Т.В. Теоретико-методичні основи контролю у фізичному вихованні та спорті: монографія. Вінниця: ТОВ «Планер».2017. 217 с.

49. Костюкевич В.М. Спортивная метрология. Учебное пособие для студентов факультетов физического воспитания педагогических университетов. Винница : ДОВ «Винница», 2001. 183 с.

50. Костюкевич В.М. (2007). Теорія і методика тренування спортсменів високої кваліфікації: навчальний посібник. Вінниця: Планер. 273 с.

51. Костюкевич В.М., ред. (2017). Теоретико-методичні основи контролю у фізичному вихованні та спорті: монографія. Вінниця: ТОВ «Планер». 218 с.

52. Костюкевич В.М. (2012). Теоретичні та методичні основи моделювання тренувального процесу спортсменів ігрових видів спорту: автореф.дис. доктора. наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.01. НУФВСУ. К. 44 с.

53. Костюкевич В.М. Управление тренировочным процессом футболистов в годичном цикле подготовки. 2-е изд., дополненное и доработанное. Киев : КНТ, 2016, 683 с.

54. Круцевич Т.Ю. (2017). Теорія та методика фізичного виховання. Загальні основи теорії та методики фізичного виховання. [Підручник]. К.: Олімпійська література. 392 с.

55. Лисенчук Г., Перепелиця П., Хоменко О. Підвищення рівня командних і групових взаємодій юних футболістів. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2014. № 2. С. 23 – 26. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/TMFVS_2014_2_6.

56. Лисенчук Г., Тищенко В. Инновационная технология компьютерного тестирования психомоторики в спортивных играх. Наука в олимпийском спорте. Київ : Олімпійська літ-ра, 2019. № 1. С. 36-41.

57. Лисенчук Г.А. Управление подготовкой футболистов. К : Олимпийская литература, 2003. 272 с.

58. Лисенчук Г., Лисенчук С., Піскоха А. Стан і проблеми управління підготовкою в командних спортивних іграх. Вісник Запорізького національного університету : Фізичне виховання та спорт. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2018. № 2. С. 105-111.

59. Ловаков А.В. Разработка и апробация методики диагностики организационной идентификации. Психология. Журнал Высшей школы экономики. 2010. Т. 7, № 4. С. 108 – 116.

60. Ложкін Г.В. Команда як колективний суб'єкт спільної діяльності Соціальна психологія. 2005. № 6(14). С. 52 – 58.

61. Ложкин Г., Савченко Ю. Структура социально-психологического климата спортивной команды. Wychowanie fizyczne i sport, Quarterly. Т. XLVI. V.46. № 1, Warsaw: 2002. Р. 50-51.

62. Ложкін Г.В., Драчук А. І., Костюкевич В.М. Психологічний клімат спортивної команди : навч.-метод. посіб. – Вінниця : ВДПУ ім.М.Коцюбинського, 2006. 113 с.

63. Ложкін Г.В., Коць М.О., Петровська Т. В., Зубкова І. Ю. Технології розв'язання конфліктів у педагогічній взаємодії : Навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закл.; Ін-т психології АПН України. - К.; Луцьк, 2000. 154 с.

64. Ложкін Г.В., Пов'якель Н. І. Психологія конфлікту: теорія і сучасна практика: навч. посіб.; МОН України. К. : Професіонал, 2007. 416 с. Бібліогр.: с. 404-407.

65. Ложкін Г.В., Коцан І.Я., Бараннік В.А., Подляшаник В.В. Психологія: терміни, поняття, визначення : слов.-довід.; Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. - Луцьк, 2011. 186 с.

66. Олійник Н.А., Войтенко С.М. Психологічні особливості спортивної діяльності: Монографія. Вінниця: ВНАУ, 2020. 240 с.

67. Мітова О.О. (2021). Теоретико-методичні основи контролю в командних спортивних іграх в процесі багаторічного вдосконалення. дисертація. доктора. наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.01. НУФВСУ. К. 595 с.

68. Мітова О., Шинкарук О. (2022). Обґрунтування підходу до формування системи контролю у командних спортивних іграх. Спортивний вісник Придніпров'я. 1. 191-200.

69. Платонов В.Н. Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте. Общая теория ее практические приложения: учеб. для тренеров. Кн. 1. Киев: Олимпийская литература, 2015. 680 с.

70. Проценко Г.В. Стиль спілкування тренера як фактор успішності сумісної діяльності у спортивній команді (на прикладі юних волейболісток) : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту : 24.00.01 / Г. В. Проценко; Нац. ун-т фіз. виховання і спорту України. К., 2010. 20 с.

71. . Свами Сатъянанда Сарасвати Асана Пранаяма Мудра Бандха : пер. с англ. / Е. Леонтовского. – К. : София, 2000. – 272 с.

72. Сопов, В.Ф. Трехмерная функциональная модель психического состояния спортсмена / В.Ф. Сопов // Теория и практика физической культуры. – 1993. – № 2. – С. 5-7

73. Тактика и стратегия в футболе / А.М. Зеленцов и др. Киев: Здоров'я, 1988. 192 с.

74. Третяк Д.Я. (2021). Проектування та реалізація здоров'язберігаючих технологій у підготовці футболістів на етапі попередньої базової підготовки [дисертація]. Івано-Франківськ. 220 с.

75. Фопель К. Сплоченность и толерантность в группе. Психологические игры и упражнения; пер. с нем. М.: Генезис, 2003. 330с.

76. Хуртенко О.В. Оцінка рівня техніко-тактичної майстерності та прояву психологічних показників інтелектуального компонента кваліфікованих спортсменів. Вісник Національного університету оборони України : зб. наук. праць. Київ : НУОУ, 2014. № 4 (41). С. 318 – 322.

77. Хуртенко О.В., Бортун Б.О. Структурні особливості формування мотивації до занять спортом у студентів. Теорія і практика сучасної психології : збірник наукових праць. 2019. № 2, Т.1. С. 119-123.

78. Шамардин В.Н. (2012). Технология подготовки футбольной команды высшей квалификации: монография. Днепропетровск: «Інновація». 352с.

79. Шеріф Сархан. Соціально-психологічні особливості групової згуртованості спортсменів. Спортивний вісник Придніпров'я : зб. наук. праць. Дніпропетровськ, 2011. №2. С. 75 – 79.

80. Шериф Сархан. Детерминанты психологической сплоченности в спортивной команде : (на примере футбола) : автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата наук по физическому воспитанию и спорту : специальность 24.00.01 Олимпийский и профессиональный спорт / Шериф Сархан. Київ, 2012. 18 с.

81. Шиян Б.М, Вацеба О.М. (2008). Теорія і методика наукових педагогічних досліджень у фізичному вихованні і спорті: [навчальний посібник]. Тернопіль.: Навчальна книга – Богдан. 276 с.

82. Щепотіна Н.Ю. (2014). Модельні характеристики підготовленості та змагальної діяльності кваліфікованих волейболісток. Фізична культура, спорт та здоров'я нації. 18(2). 239-246.

83. Akpınar, S., Kirazcı, S. ve Aşçı, H. (2011). Group cohesion in exercise classes: An examination of gender and type of exercise class differences. Journal of Human Sciences, 8(2), 845-862.

84. Bandura, A. (1997) Self-Efficacy: The Exercise of Control. WH Freeman/Times Books/Henry Holt & Co., New York.

85. Bandura, A. (2001). Guidelines for Constructing Self-Efficacy Scales. Palo Alto, CA: Stanford University.

86. Belbin, R. M. and Life, E. A. (1983). 'Management development for the management team'. In Taylor, B. and Lippett, G. (Eds), Handbook for Management Development and Training. London: McGraw-Hill.

87. Bray, S. R. (2004). Collective efficacy, group goals, and group performance of a muscular endurance task. Small Group Research, 35, 230-238.

88. Brown, T.C. (2003). Theeffectofverbalsself-guidancetrainingon collectiveefficacyandteamperformance. *PersonnelPsychology*, 56, 935–964.
89. Carron A.V. Bray S.R., Eys M.A. Team cohesion and team success in sport. *Journal of Sport Sciences*. 2002. N. 20. P. 119–126.
90. Carron, A. V., & Brawley, L. R. (2000). Cohesion: Conceptual and measurement issues. *Small group research*, 31(1), 89-106. <https://doi.org/https://doi.org/10.1177/104649640003100105>
91. Carron, A. V., Bray, S. R., & Eys, M. A. (2002a). Team cohesion and team success in sport. *Journal of sports sciences*, 20(2), 119-126. <https://doi.org/https://doi.org/10.1080/026404102317200828>
92. Carron, A. V., Colman, M. M., Wheeler, J., & Stevens, D. (2002b). Cohesion and performance in sport: A meta analysis. *Journal of Sport Exercise Psychology*, 24(2), 168-188. <https://doi.org/https://doi.org/10.1123/jsep.24.2.168>
93. Cretty Bryant J. *Psychology in modern sport*. Moscow: Physical culture and sport, 1988. 224 p.
94. Charbonneau, D., & Wood, V. M. (2018). Antecedents and outcomes of unit cohesion and affective commitment to the Army. *Military Psychology*, 30(1), 43-53. <https://doi.org/https://doi.org/10.1080/08995605.2017.1420974>
95. Feltz, D. L., & Lirgg, C. D. (2001). Self-efficacy beliefs of athletes, teams, and coaches. In R. N. Singer, H. A. Hausenblas, & C. Janelle (Eds.), *Handbook of Sport Psychology*, 2nd ed. (pp. 340-361). New York: John Wiley & Sons.
96. Feltz, D.L., Lirgg, C.D. (1998). Perceived team and player efficacy in hockey, *Journal of Applied Sport Psychology*, v. 83, p. 557-564
97. Friedman, H., & Jones, G, Glover, G. (2002). Adaptive leadership: When change is not enough–Part One. *Organizational Development Journal*, 20, 15-31. & Glover, G., Rainwater, K., Jones, G., & Friedman, H. (2002). Adaptive leadership: When change is not enough–Part Two. *Organizational Development Journal*, 21, 18-38.

98. George T.R., Feltz D.L. Motivation in sport from a collective efficacy perspective. *International Journal of Sport Psychology*. 1995. Vol. 26. P. 98 – 116.

99. Kolosov A., Voitenko S. Cognitive resource of athlete's resistance to stress. *Olympic Sports and Sport for All : XVI International Scientific Congress & VI International Scientific Congress «Sport, Stress, Adaptation»* (National Sports Academy «Vassil Levski»). Sofia, Bulgaria (may, 17–19, 2012). P. 633 – 635.

100. Kolosov A. Interpersonal addiction in the sports interaction. *Olympic Sport and Sport for All. Proceedings book of 17th International Scientific Congress. Capital University of Physical Education and Sports in Beijing. China 2nd–6th, June, 2013*. P. 288 – 289.

101. Kostiukevych V, Lazarenko N, Shchepotina N, Vozniuk T, Shynkaruk O, Voronova V., Kutek T., Konnov S., Stasiuk I., Poseletska K., Dobrynskiy V. Factor Analysis of Special Qualities of Elite Field Hockey Players. *Sport Mont*. 2021. Vol. 19. №2. P. 41. DOI 10.26773/smj.210908

102. Khurtenko O, Miloradova N, Makarova O, Dzhahupov H, Bereziak K, Kravchenko T. The Process of Individual Decision-Making in Non-Standard Situations: A Theoretical Aspect: Theoretical and Neuropsychological Aspects. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*. 2021. T. 11. N4. P. 17-36

103. Laborde, S. Positive personality-trait-like individual differences in athletes from individual-and team sports and in non-athletes / S. Laborde, F. Guillén and E. Mosley // *Psychol. Sport Exerc.* – № 26. – 2016. – P. 9-13.

104. Lirgg, C.D.; Feltz, D.L. Chase, M.A. (1994). Relationships of individual and collective efficacy to team performance, *Journal of Sport & Exercise Psychology*, v. 16, p. 142-148,

105. Myers, N. D., Feltz, D. L., & Short, S. (2004). Group Dynamics, 8, 126-138.

106. Steca, P. Associations between personality, sports participation and athletic success / P. Steca, D. Baretta, A. Greco, M. D'Addario and D. Monzani //

A comparison of Big Five in sporting and non-sporting adults. *Pers. Individ. Dif.* 121, 2018. – P . 176-183

107. Shumova, N.S. Psychodiagnostics in physical culture and sports: methods and algorithms for their use: textbook / N.S. Shumova. – M.:RGUPEKSMIT, 2017. – 232 p.

108. Swann, C. Psychological states underlying excellent performance in sport: toward an integrated model of flow and clutch states / C. Swann, L. Crust, P. Jackman, S.A. Vella, M.S. Allen and R. Keegan // *J. Appl. Sport Psychol.* 29, 2017. – P. 375-401.

109. Watson, C.B.; Chemers, M.M.; Preiser, N. (2001). Collective efficacy: A multilevel analysis, *Personality and Social Psychology Bulletin*, v. 27, n. 1057-1068,

110. Weinberg R., Gould D. *Foundation of sport and exercise psychology*; 3-ed. Champaign : Human Kinetics, 2007. 585 p.

111. Zaccaro, S. J. Social loafing: The role of task attractiveness, *Personality and Social Psychology Bulletin*, v. 10, p. 99-106, 1984.

112. Zaccaro, S. J. Blair, V. Peterson, C. Zazanis, M. (1995). Collective efficacy in J.Maddux (Ed.), *Self-efficacy, adaptation and adjustment*, New York: Plenum, 305-328

ДОДАТКИ

Додаток А

Бланк для фіксування результатів даних спортсмена

П.І.Б. _____ Дата народження ____/____/____ р.

Спеціалізація _____ Кваліфікація _____

Ігрове амплуа (позиція, роль) _____

Спортивний стаж (років) _____, в тому числі в даній команді _____

Найвищий рівень змагань, де Ви брали участь у складі даної команди:

- ☐ – Чемпіонат України (Супер ліга)
- ☐ – Першість України (у тому числі серед молоді, юніорів, університетів (універсіада), шкіл (гімназіада) тощо)
- ☐ – Регіональні змагання (зональні турніри та ін.)

Найбільш успішний досвід командної взаємодії у складі цієї команди

Оцініть Ваші кондиції станом на даний момент щодо...

1. фізичної підготовленості	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2. технічної підготовленості	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
3. ... тактичної підготовленості	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
4. ... психологічна підготовленість	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
5. ... ефективності командної взаємодії	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Модуль «факторна структура у змагальній діяльності» (Обвести кружком відповідь).

1. Чи виникає почуття хвилювання перед змаганнями і коли:

- а) багато днів;
- б) протягом дня;
- в) у день змагань;
- г) перед стартом за годину;
- д) 30 хвилин;
- е) 5 хвилин.

2. Ви віддаєте перевагу бути перед початком гри наодинці чи у колі знайомих спортсменів (якщо так, то ви контактуєте з ними, підтримуючи розмову)?

Стимульний матеріал до тесту

«Зорово-аналогова шкала оцінки організованості групи»

Позначте на лінії (нижче), наскільки спрацьована ваша команда. Відмітка в крайньому лівому кінці буде означати, що команда абсолютно не спрацьована, в крайньому правому кінці — що ця команда спрацьована настільки, наскільки можливо. Позначку робіть знаком «X».

<i>Повна</i>		<i>Максимально</i>
<i>відсутність</i>	_____	<i>можлива</i>
<i>спрацьованості</i>		<i>спрацьованість</i>

Позначте на лінії (нижче), наскільки психологічно сумісна Ваша команда. Відмітка в крайньому лівому кінці буде означати, що Ваша команда абсолютно несумісна, в крайньому правому кінці — у команді абсолютна сумісність.

<i>Повна</i>		<i>Абсолютна</i>
<i>відсутність</i>	_____	<i>психологічна</i>
<i>сумісності</i>		<i>сумісність</i>

Позначте на лінії (нижче), наскільки успішно виконує Ваша команда поставлені спортивні завдання. Відмітка в крайньому лівому кінці буде означати дуже низьку успішність, в крайньому правому — дуже високу успішність.

<i>Дуже низька</i>		<i>Дуже висока</i>
<i>успішність</i>	_____	<i>успішність</i>

1. Тест ролі в команді (Тест Белбіна)

Інструкція. Цей тест складається з 7 окремих блоків по 8 питань або тверджень, з якими ви можете погодитися або не погодитися. На кожен блок у Вас є 10 балів. Присвоювати бали можна не більше, ніж 3 м або 4 м твердженням у блоці. Якщо Ви згодні з яким-небудь твердженням на всі 100%, ви можете віддати йому всі 10 балів. При цьому одній пропозиції можна присвоювати мінімум 2 бали. Перевірте, щоб сума всіх балів по кожному блоку не перевищувала 10 балів.

1. Що, на мою думку, я можу привнести в команду:

a)	Я думаю, що в змозі швидко сприймати та використовувати нові можливості.	...
b)	Я легко кооперуюсь з людьми різних типів	...
c)	Мій головний актив – продукувати нові ідеї.	...
d)	Я здатен залучати людей, які, на мою думку, можуть зробити великий вклад в досягнення командних цілей.	...
e)	Моя особиста здібність – ефективно доводити справу до кінця.	...
f)	Я не уявляю собі тимчасового зниження своєї популярності, навіть якщо це приведе до збільшення прибутків.	...
g)	Зазвичай я відчуваю, що реалістичне і що дієздатне.	...
h)	Я здатен запропонувати вагомні аргументи на користь іншої лінії дій, не провокуючи при цьому упередженого ставлення.	...

2. Мої можливі недоліки при роботі в команді можуть проявлятися таким чином:

a)	Я почуваю себе некомфортно на зборах та нарадах, навіть якщо вони чітко структуровані і продумано організовані.	...
b)	Я схильний покладатися на людей, які добре вміють аргументувати свою точку зору ще до того, коли вона була всебічно обговорена.	...
c)	Коли група дискутує з приводу нових ідей, я можу занадто багато говорити.	...
d)	Моє особисте ставлення заважає мені підтримувати колег з ентузіазмом.	...
e)	Коли потрібно зробити будь-яку справу, деякі люди вважають, що я дію агресивно і авторитарно.	...
f)	Я вагаюсь брати на себе лідерську роль, можливо тому, що занадто чуттєвий до почуттів та настроїв групи.	...
g)	У мене є схильність настільки захоплюватися власними справами, що я забуваю про те, що відбувається довкола.	...
h)	Мої колеги вважають, що я надмірно переймаюсь незначними деталями та боюсь ризику, що справа буде зроблена марно.	...

Продовження додатка В

3. Коли я беру участь у роботі над будь-яким проектом з іншими людьми:

a)	Я можу добре впливати на інших людей, при цьому не здійснюючи сильного тиску.	...
b)	Мое „шосте чуття” підказує і застерігає мене від помилок та інцидентів, які інколи трапляються через неуважність.	...
c)	В ім'я досягнення головних цілей, я готовий прискорювати події, не витрачаючи часу на обговорення.	...
d)	Від мене завжди можна чекати чогось оригінального.	...
e)	Я завжди готовий підтримати хорошу пропозицію, яка принесе вигоду	...
f)	Я постійно відслідковую останні ідеї та новітні досягнення.	...
g)	Я думаю, що мої здібності до суджень та оцінок можуть бути значним внеском у прийняття правильних рішень.	...
h)	На мене завжди можна покластися на завершальному етапі роботи.	...

4. Характерний для мене підхід до групової роботи полягає в наступному:

a)	Я щиро бажаю знати своїх колег краще.	...
b)	Я не боюся ні оскаржувати точку зору іншої людини, ні залишитися в меншості.	...
c)	Зазвичай, я можу довести неконкурентоспроможність невдалої пропозиції.	...
d)	Я вважаю, що я здатен добре виконати будь-яку функцію заради виконання спільного блага.	...
e)	Часто я уникаю очевидних рішень і приходжу замість цього до несподіваного вирішення проблеми.	...
f)	Все, що я роблю, я прагну доводити до досконалості.	...
g)	Я готовий використовувати контакти та зв'язки поза групою.	...
h)	Я не відчуваю труднощів у прийнятті рішень, хоча я завжди відкритий різним точкам зору.	...

5. Я отримую задоволення від роботи, тому що:

a)	Мені подобається аналізувати ситуації та оцінювати можливі напрями діяльності.	...
b)	Мені цікаво знаходити практичні шляхи вирішення проблеми.	...
c)	Мені приємно відчувати, що я допомагаю створенню хороших відносин на роботі.	...
d)	Часто маю сильний вплив на рішення, що приймається.	...
e)	Я маю відкриті, привітні відносини з людьми, які можуть запропонувати щось нове.	...
f)	Я можу переконувати людей в необхідності певної лінії дій.	...
g)	Я почуваю себе добре вдома, коли я можу приділити максимум уваги завданню.	...
h)	Я люблю працювати з будь-чим, що стимулює мою уяву.	...

Продовження додатка В

6. Якби мені раптом доручили важке завдання, обмеживши час і надавши в розпорядження незнайомих людей:

a)	Я відкладаю справу на певний час та розмірковуую над проблемою.	...
b)	Я готовий співпрацювати з людьми, які більш позитивно і з більшим ентузіазмом відносяться до проблеми.	...
c)	Я намагаюсь зробити завдання простішим, підшукуючи в групі людей, які можуть взяти на себе вирішення частини проблеми.	...
d)	Моє вроджене почуття часу дозволяє мені витримувати терміни виконання завдання.	...
e)	Я вважаю, мені вдається зберегти ясність думки і спокій.	...
f)	Навіть під тиском зовнішніх обставин, я не відступаю від мети.	...
g)	Якщо я відчуваю, що група не прогресує, я готовий взяти лідерські обов'язки на себе.	...
h)	Я б розпочав дискусію з метою стимулювання появи нових думок, які сприяли б вирішенню проблеми.	...

7. Працюючи в групах і думаючи про наявні проблеми, я відчуваю, що:

a)	Я схильний висловлювати свою нетерпимість по відношенню до людей, які стоять на шляху розвитку прогресу (заважають).	...
b)	Інші можуть критикувати мене за те, що я занадто аналітичний і не підключаю інтуїцію.	...
c)	Моє бажання впевнитися в тому, що робота виконується з високим якісним рівнем, може інколи приводити до затримки.	...
d)	Мені швидко все набридає, і я покладаюсь на те, що хтось із групи стимулює мій інтерес.	...
e)	Мені важко приступити до вирішення завдання, не маючи чіткої цілі.	...
f)	Інколи мені важко пояснити та описати проблему в комплексі.	...
g)	Я знаю, що вимагаю від інших того, що сам не можу виконати.	...
h)	Я вагаюсь висловлювати власну думку, коли я знаходжусь в очевидній опозиції до більшості.	...

Таблица 1

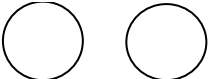
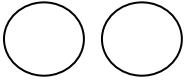
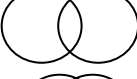
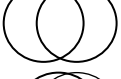
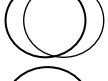
[illegible]

Тест «Модифікація шкали організаційної ідентифікації Дж. Чені»

(адаптація А. В. Ловакова)

1. Успіхи команди – це і мої успіхи	1 2 3 4 5 6 7
2. Я шкодую, що перебуваю в лавах команди	1 2 3 4 5 6 7
3. Мені здається, що мої цілі не збігаються з цілями команди	1 2 3 4 5 6 7
4. Я сильно прив'язаний до команди	1 2 3 4 5 6 7
5. Я вважаю себе представником команди	1 2 3 4 5 6 7
6. Я об'єднаний з іншими членами команди спільною метою і засобами її досягнення	1 2 3 4 5 6 7
7. Для мене дуже важливо бути членом команди	1 2 3 4 5 6 7
8. Я волію не говорити про те, що є членом команди	1 2 3 4 5 6 7
9. Я схожий на інших представників команди	1 2 3 4 5 6 7
10. Для мене дуже важливо те, чим займається команда	1 2 3 4 5 6 7
11. Мені здається, що команда нічого особливого собою не уявляє	1 2 3 4 5 6 7
12. Я не відчуваю себе частиною команди	1 2 3 4 5 6 7

“Графічна шкала оцінки організаційної ідентичності команди”

	Я	Команда	
1			Далекі один від одного
2			Поряд, але окремо один від одного
3			Дуже маленький перетин
4			Маленький перетин
5			Поміркований перетин
6			Великий перетин
7			Дуже великий перетин
8			Повний перетин

Перший блок – спрямований на розвиток індивідуальної ефективності гравців дитячо-юнацьких футбольних команд

Метою першого блоку є спрямоване формування у гравців дитячо-юнацьких футбольних команд індивідуальної ефективності «упевненості в собі», опосередкованого досвіду, отриманого зі спостереження та аналізу подібних ситуацій, а також комплексу психологічних особливостей і структур відповідальних за успішність власної саморегуляції.

Гра 1 «Рухаємось по одному»

Завдання які вирішуються в грі: розвиток у футболістів впевненості, вміння брати на себе відповідальність навіть якщо бракує для цього інформації. Сприяє розвитку взаєморозуміння і спостережливості

Тривалість гри: 25 хвилин

Інструкція: футболістам пропонується довільно розміститися на майданчику, після чого вони по команді ведучого починають послідовно переміщатися в довільному напрямку, дотримуючись наступних правил. У кожен момент часу може переміщатися тільки один гравець. Якщо почали рух два або більше учасника одночасно, вправа вважається невірною і починається спочатку.

Будь-який учасник може знаходитися в русі не більше 5 секунд підряд, потім він має зупинитися. Один футболіст може рухатися декілька разів за гру, але не підряд. Моменти, коли ніхто з гравців не рухається, теж можуть бути не більше 5 секунд. Якщо за цей проміжок часу ніхто не починає рухатися, це вважається програшем і гра починається спочатку. Футболістам слід виконати вправу не порушуючи даних правил, мінімум 2 хвилини. Спілкуватися в процесі виконання вправи дозволено.

Обговорення:

1. Чим керувалися учасники, коли приймали рішення починати рух?
2. У зв'язку з чим одні футболісти брали на себе відповідальність і діяли активно, а деякі приймали пасивну позицію і взагалі не рухалися?

Гра 2 «Фігурні будови»

Завдання які вирішуються в грі: формування у футболістів взаєморозуміння, впевненої поведінки в умовах необхідності приймати рішення при обмеженому доступу інформації, брати на себе відповідальність за свою роль в загальній роботі.

Тривалість гри: 30 хвилин.

Інструкція: всім учасникам гри пропонується виконати одне і те ж завдання. Будь-якими засобами, не вдаючись до фізичних дій, потрібно привернути увагу оточуючих. Завдання ускладнюється тим, що одночасно його виконують всі учасники. Обговорюються підсумки: кому вдалося привернути до себе увагу інших і за рахунок яких засобів.

Обговорення:

1. Наскільки успішним учасники вважають побудову різних фігур?
2. Що потрібно від учасників, щоб впоратися з таким завданням?
3. Навряд чи можливо виконати таке завдання, якщо діяти індивідуально, без порозуміння з іншими.
4. Що ж забезпечує можливість порозуміння в таких ситуаціях, якщо в учасників закриті очі?

Гра 3 «Підняти м'яч»

Завдання які вирішуються в грі: вироблення у гравців впевненості в незвичайних ситуаціях, пов'язаних з міжособистісною взаємодією, координацією спільних дій.

Тривалість гри: 20 хвилин

Матеріали: футбольний м'яч

Інструкція: футболісти в парах приймають положення лежачи на підлогу головами у напрямку один до одного. Між їх головами кладеться футбольний м'яч, який вони затискають лобами. Завдання гравців – разом піднятися, та не втратити цей м'яч.

М'яч не можна притримувати, він повинен триматися тільки за рахунок затиснення між лобами учасників.

Обговорення:

1. Чи можливо виконати завдання, діючи індивідуально, не співвідносячи свої зусилля з партнером?
2. Що допомагає координувати спільні дії?

Гра 4 «По листках»

Завдання які вирішуються в грі: навчання футболістів координації спільних дій, впевненості в ситуації управління іншими гравцями. Для успішного виконання вправи кожен футболіст зобов'язаний на деякий час взяти на роль лідера і довести учасників до «свого» листка.

Тривалість гри: 35 хвилин

Матеріали: аркуш паперу, олівці

Інструкція: кожен учасник пише на невеликому листку паперу своє ім'я та кладе цей листок на підлогу в будь-якому місці майданчика. Після цього учасники шикуються в шеренгу і беруться за руки. По команді ведучого кожен гравець повинен дістатися до свого листка і хоча б один раз наступити на нього ногою, при цьому розмикати руки заборонено, рухається вся шеренга.

Обговорення:

1. Кому з гравців було легше – слідувати за іншими гравцями чи самому вести їх в потрібному напрямку?
2. Що для вас є привичним у звичайному житті – прагнути управляти іншими людьми, чи підкорятися їм?
3. Які плюси і мінуси у тих, хто прагне бути лідером і у тих, хто віддає перевагу позиції веденого?

Гра 5 «Спіймати в коло»

Завдання які вирішуються в грі: формування у футболістів умінь впевнено і злагоджено діяти з партнерами в швидко змінних ситуаціях

Тривалість гри: 20 хвилин

Інструкція: два гравці стають обличчям один до одного і беруться за руки, решта вільно переміщаються навколо них. Їх завдання – спіймати кого-небудь з решти гравців не рознімаючи руки «оточити» іншого учасника зверху.

Спійманий гравець приєднується до перших двох, береться з ними за руки, та утворює коло вже з трьох осіб. Наступного учасника вони ловлять вже втрьох, спійманий стає черговим гравцем кола тощо. Завданням є спіймати у коло всіх учасників. Якщо залишилося 1 або 2 учасники, гра може бути завершена.

Обговорення:

1. Як змінювалася специфіка «вилову» учасників у міру збільшення кількості гравців, які перебували в колі?
2. Які якості гравців дозволяли якнайдовше перебувати не спійманим ?

Другий блок – спрямований на розвиток дитячо-юнацьких футбольних команд як суб'єкта спільної діяльності.

Метою другого блоку є цілеспрямоване формування у гравців дитячо-юнацьких футбольних команд групової активності, усвідомлення футболістами суб'єктності спільної діяльності, підвищення рівня ділових відносин, набуття гравцями досвіду спільної роботи, що об'єднують їх в єдиний суб'єкт діяльності.

Гра 1 «Моя команда»

Завдання які вирішуються в грі: формування в футболістів гуртового уявлення про команду, навчитися виявляти проблемні моменти у житті колективу та способи їх спільного вирішення.

Обладнання: дошка, крейда / фліп-чарт, маркери

Тривалість гри: 25 хвилин

Хід гри: гравці розміщуються по колу та по черзі говорять по одній пропозиції, яка на їхню думку, описує їхню футбольну команду. Ведучий фіксує всі висловлювання на дошці / фліп-чарті.

Інструкція: «Кожен подумайте про свою команду. Що б ви могли сказати про гравців, які тренуються з вами, про сам процес тренування, життя команди в цілому, її атрибути в порівнянні з іншими командами.

Сформулюйте одну пропозицію, що характеризує вашу команду і озвучте її по колу. Для того щоб нічого не забути і не повторюватися, я буду записувати ваші пропозиції на дошці».

Питання для спільного обговорення (5-7 хв.):

1. Яких висловлювань (характеристик команди) вийшло більше: позитивних чи негативних?
2. Якій сфері життєдіяльності команди стосується більше число запропонованих характеристик (тренувальної діяльності, міжособистісних відносин, взаємодії з тренерами, взаємодії з іншими командами або ж поза тренувальна активність команди тощо)?
3. Які емоції у вас виникли, коли ми склали весь список характеристик команди?
4. Якщо проаналізувати негативні висловлювання, які проблеми на їх основі можна виявити у команді?

Гра 2 «Паспорт проблеми»

Завдання які вирішуються в грі: навчання футболістів виявленню в команді проблемних ситуацій, знаходження декількох шляхів їх вирішення, усвідомлення і прийняття відповідальності за свої дії.

Тривалість гри: 30 хвилин

Матеріали: аркуші паперу, ручки – для всіх учасників, плакат (електронний слайд) з «паспортом проблеми»

Хід гри: спільно вибирається найбільш актуальна для команди проблема з виявлених в попередній вправі. Поступово ведучий озвучує пункти з «паспорта проблеми» (одночасно спортсмени їх переглядають на плакаті). Гравці розподіляються на групи та шукають оптимального виходу з проблемної ситуації відповідаючи на шапитання:

1. До чого це призводить (які і чиї потреби порушені, які наслідки ймовірні).
2. Які почуття виникають у зв'язку з проблемою (емоційна реакція загрози проблеми на розвиток конфлікту).
3. Що важливе для учасників у даній проблемі (найбільш значущі моменти).
4. Варіанти дій учасників, спрямовані на вирішення проблеми.
5. Умови вирішення проблеми.

Інструкція: «Давайте виберемо, які з записаних на дошці / фліп-чарті тверджень є найзначнішою проблемою для вашої команди. Щоб знайти її рішення, ми розкладемо обрану проблему на окремі частини і виявимо всі можливі результати. Кожен на своєму аркуші буде записувати своє розуміння кожного елементу. Це допоможе вам скласти «паспорт проблеми», щоб краще її осмислити і знайти варіанти рішення. Потім ви об'єднаєтеся в мікрогрупи по 4-5 чоловік і в них визначите найкраще рішення. Надалі представники мікрогрупи опишуть проблему у спільному колі і ми спробуємо знайти оптимальне вирішення».

Питання для спільного обговорення (5-7 хв.):

1. Чи складно було вибрати найбільш важливу для команди проблему? Чому?
2. Наскільки активно ви брали участь в обговоренні проблеми і пропозиції шляхів її вирішення в мікрогрупі? Якщо ви були недостатньо активні, то з чим це може бути пов'язано?
3. Чи легко було домовитися про оптимальне для всіх вирішення проблеми? Чому?
4. Чи отримали ви корисну для себе інформацію в ході виконання цієї справи? Як вона може допомогти вам у майбутньому при виникненні подібних ситуацій?

Гра 3 «Молекули»

Завдання які вирішуються в грі: розвантажити футболістів, створення позитивного емоційного настрою.

Тривалість гри: 10 хвилин

Хід вправи: учасники вільно переміщаються по залу. Коли ведучий вимовляє певне число гравці швидко повинні об'єднатися в групи в названій кількості.

Інструкція: «Уявімо собі, що всі ми атоми. Атоми постійно рухаються і об'єднуються в молекули. Кількість атомів в молекулі може бути різна, воно визначається тим, яке число буде назване. Ми всі зараз почнемо швидко рухатися по майданчику, ведучий час від часу називати певне число, наприклад, три. І тоді атоми повинні об'єднатися в молекули по три в кожному».

Питання для спільного обговорення (5 хв.):

1. Яке ваше самопочуття?
2. Що вам сподобалося в цій вправі?
3. Що викликало труднощі та як ви їх долали?
4. Чи всі гравці об'єднувалися в молекули з тими членами команди з ким бажали?

Гра 4 «Ілюстровані цілі»

Завдання які вирішуються в грі: навчання футболістів правильному формулюванню цілей і співставлення їх із цілями колективу, передбачення можливих результатів своїх дій із досягненням визначеної мети.

Тривалість гри: 30 хвилин

Матеріали: ватман, олівці, маркери

Хід вправи: учасники по черзі підходять до ватману і швидко схематично малюють себе по закінченні спортивної школи. Після того, як кожен зробить це, ведучий пропонує проаналізувати створений загальний малюнок.

Інструкція: «Я пропоную вам уявити себе в майбутньому вже на випускному вечорі спортивної школи і створити малюнок. Подумайте, чого

Ви досягнули, що змінилося у вашому житті до цього моменту. Уявили? А тепер кожен по черзі підходить до ватману і схематично малює себе. Робити це необхідно швидко».

Питання для спільного обговорення (10 хв.):

1. Чи складно було виконувати дану вправу?
2. Що заважало вам у цьому? А що допомагало?
3. Чи побачили Ви щось спільне в зображених на папері малюнках? Чи можна сказати, що це загальне і є мета всієї команди?
4. Наскільки буде дружною команда, коли ви досягнете мети малюнку?
5. Що для цього можна зробити вже зараз?
6. Що ви відчуваєте після цієї вправи?
7. Щоб вам хотілося змінити в створеному малюнку ?

Гра 5 Мозковий штурм «Навіщо ми разом ходимо до спортивної школи?»

Завдання які вирішуються в грі: визначення ступеня вмотивованості команди на спільну діяльність

Тривалість гри: 25 хвилин

Матеріали: аркуші паперу, ручки – для всіх учасників; дошка , крейда / фліп-чарт, маркери

Хід вправи: команда ділиться на мікрогрупи по 5-7 чоловік. Пропонується за невелику кількість часу записати на папері що мотивує гравців відвідувати спортивну школу. Після закінчення часу всі запропоновані варіанти вимовляються представниками мікрогруп вголос. Ведучий записує їх на дошці / фліп-чарті. Потім проводиться спільна розстановка виявлених мотивів за ступенем їх значущості для спортсменів.

Інструкція:

«Команді дається всього 5 хвилин, щоб спільно в мікрогрупах придумати і записати всі можливі відповіді на питання «Чому ми ходимо в спортивну школу?». Всі висловлені варіанти записуйте на аркуші, навіть

якщо вони будуть незвичними. Потім представники кожної мікрогрупи озвучать їх для спільного обговорення».

Пропонуються питання для спільного обговорення (5-7 хв.):

1. З якими труднощами ви зіштовхнулися при виконанні вправи в мікрогрупах?
2. Чи багато варіантів пропонували особисто ви? З чим це пов'язано?
3. Чи приходять на думку ще варіанти мотивів? Про що це може свідчити?
4. Наскільки такий мотив привабливий для вас?